

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΓΝΩΜΟΛΟΓΗΣΕΩΝ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΡΓΟΛΑΒΙΑΣ ΤΟΥ ΛΙΜΕΝΟΣ ΠΑΤΡΩΝ

ΥΠΟ

DR HEINRICH DERNBURG

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΕΝ ΤΩ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ ΚΑΙ
ΝΟΜΙΚΟΥ ΜΥΣΤΙΚΟΣΥΜΒΟΥΛΟΥ

ΚΑΙ

RUDOLF VON IHERING

Διδάκτορος τῆς νομικῆς, Ἐπιτίμου διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας,
Τακτικῶς καθηγητοῦ τῆς νομικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Γοττιγγης, Βασιλικῶς νομικῶς μυστικοσυμβούλου τῆς Πρωσίας,
Ἐνεργῶς καισαροβασιλικῶς μυστικοσυμβούλου τῆς Αὐστριακῆς Αἰλῆς,
Μέλους τῶν Ἀκαδημιῶν Ἀμστελδαύμου, Ρώμης καὶ Βιέννης,
Καὶ ἐπιτίμου μέλους τῶν ἐν Μόσχῃ, Καζάν καὶ Κιέβῃ Πανεπιστημίων.

*Δωρεά
Κ. Κωνσταντίνου*

23 NOV. 1957

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1887

883

DE

28.091

863
76
28091

Ὁ διευθυντὴς τῆς Compagnie générale des travaux publics et particuliers ἤτήσατο τὴν γνώμην μου ἐπὶ τῶν νομικῶν ζητημάτων, τῶν ἀναφνεύτων ἐκ τῆς συμβάσεως τοῦ 1879 μεταξὺ τοῦ P. Magnac καὶ τῆς ρηθείσης ἐταιρίας ἀφ' ἐνός καὶ τῆς ἐν Πάτραις λιμενικῆς ἐπιτροπῆς ἐφ' ἐτέρου. Λαβὼν ὑπ' ὄψιν καὶ μελετήσας τὰ ἐγχειρισθέντα μοι ἔγγραφα, ἀποφαίνομαι ὡς ἐξῆς :

Α' Ἱστορικόν.

Ι.

Αἱ Πάτραι, προωρισμέναι ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῶν, νὰ καταστῶσιν ἐκ τῶν πρῶτευουσῶν ναυτικῶν πόλεων στεροῦνται εἰσέτι λιμένος ἀσφαλοῦς.

Ὅθεν ἡ οἰκεία λιμενικὴ ἐπιτροπὴ μετεπέμψατο πρὸ πολλοῦ, τῷ 1873, εἰς Πάτρας τὸν μηχανικὸν καὶ διευθυντὴν τῶν ἐν Μασσαλίᾳ λιμενικῶν ἔργων Pascal καὶ ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν μέριμναν περὶ καταρτισμοῦ σχεδίου τοῦ νέου λιμένος. Κατὰ δὲ τὸ ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ τούτου καταρτισθὲν σχέδιον — σχέδιον Pascal κληθὲν — ἀπητοῦντο τὰ ἐξῆς τρία ἔργα :

1. Ἐξωτερικὸς κυματοθραύστης μήκους 800 μέτρων, παράλληλος τῇ ὄχθῃ.
2. Μόλος κάθετος ἐπὶ τοῦ κυματοθραύστου τούτου καὶ
3. Ἡ βάρησις τῆς διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κυματοθραύστου καὶ τῶν μόλων σχηματιζομένης λεκάνης.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις ὅμως πρόκειται μόνον περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κυματοθραύστου μήκους 800 μέτρων.

Τὸ ἄρθρον 3 τῆς συμβάσεως προσδιορίζει ἀκριβῶς τὸ πλάτος καὶ τὸ ὕψος τοῦ κυματοθραύστου τούτου καὶ καθορίζει ἐπίσης ἀκριβῶς τὴν κλίσιν τῶν κλιτύων αὐτοῦ μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ὅπερ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἄρθρον, εὑρίσκεται εἰς βάθος 17 μέτρων, διότι ὑπελογίσθη, ὅτι εἰς πραγματικὸν βάθος τῆς θαλάσσης ἐκ 16 μ., ἐνδεχόμενον νὰ ἐπέλθῃ κατακάθισις ἐνός μέτρου.

Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, τὴν ἀποτελοῦσαν τὴν βάσιν τοῦ σχεδίου Pascal, ὁ μηχανικὸς οὗτος — ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς πρώτης τεχνικῆς ἐπιτροπείας, ἣτις διωρίσθη διὰ τῆς ἀπὸ 30 Σεπτεμβρίου 1883 ὑπουργικῆς διαταγῆς — ἐδήλωσε βραδύτερον ἐν Παρισίοις εἰς ἀντιπρόσωπον τῆς ἐπιτροπείας

ταύτης, ὅτι εἶχε δεχθῆ τὸ βάθος ἐκ 17 μέτρων, τὸ ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τοῦ σχεδίου Pascal, διότι συμφώνως ταῖς πληροφορίαις τοῦ Σκαλιστήρη, διευθυντοῦ τῶν δημοσίων ἔργων ἐν Ἑλλάδι, εἶχε προϋποθέσει τὴν ὑπαρξίν στερεοῦ ἐδάφους, ἀποτελουμένου ἐκ χάλικος καὶ ἄμμου. Προσέθηκε δ' ὅτι ταῦτα πάντα παρεστάθησαν αὐτῷ ὡς τύσῳ βέβαια καὶ τόσῃ πίστῃν ἔδωκεν εἰς αὐτά, ὥστε προέτεινε νὰ κατασκευασθῇ ὁ πυρῆν τοῦ κυματοθραύστου ἐκ τοῦ ὑλικοῦ, τοῦ ἐξαχθησομένου ἐκ τῆς βαθύσεως τῆς λεκάνης. Ἡ δὲ τοιαύτη κατασκευὴ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ τοῦ ὑλικοῦ ἄμμου καὶ χάλικος, τοῦ *δειχθέντος* αὐτῷ.

Ἄλλὰ τὸ δειχθὲν αὐτῷ τοῦτο ὑλικόν, ἄμμος καὶ χάλιξ, προήρχετο ἐξ ἄλλου μέρους τοῦ λιμένος, ἔνθα πράγματι εὑρηται μικρόν τι ποσόν τοιοῦτου ὑλικοῦ.

Καὶ τῷ ὄντι ἐν τῷ ἀρθρ. 13 τοῦ σχεδίου Pascal προτείνεται ἡ κατασκευὴ τοῦ πυρῆνος τοῦ κυματοθραύστου ἐκ τοῦ ὑλικοῦ, ὅπερ ἐξαχθήσεται ἐκ τῆς βαθύσεως τῆς λεκάνης τοῦ λιμένος. Ὅμως ἡ ἰδέα αὕτη ἐγκατελείφθη κατόπιν ἕνεκα λόγων κατωτέρω μνημονευομένων.

Κατὰ τὰ λοιπὰ τὸ σχέδιον Pascal ἐτέθη ὡς βάσις τοῦ νεωτέρου σχεδίου, τοῦ καταρτισθέντος τῷ 1879 ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Ἑλλάδι διευθυντοῦ τῶν δημοσίων ἔργων Σκαλιστήρη, ἰδίᾳ δὲ διετηρήθησαν αἱ αὐταὶ ἐγκάρσιαι διατομαί.

Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τοῦ τελευταίου τούτου σχεδίου συνήφθη περὶ τὸ τέλος τοῦ 1879 σύμβασις μεταξὺ τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς Πατρῶν καὶ τοῦ ἐργολάβου P. Magnac τοῦ πρεσβυτέρου, ἐνεργούντος συγχρόνως καὶ διὰ λ/μὸν τῆς Compagnie générale des travaux publics et particuliers. Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ἀνατίθεται τῷ Magnac ἡ ἐκτέλεσις τῶν εἰρημένων λιμενικῶν ἔργων κατ' ἀποκοπὴν — à forfait — ἀντὶ 4,923,000 φράγκων.

II

Οἱ ἐκ τῶν ὄρων τῆς συμβάσεως ταύτης τοῦ 1879 κατ' ἐξοχὴν ἐνδιαφέροντες ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἰσὶν οἱ ἐξῆς : (1).

« ΑΡΤ. 2. Tous les travaux seront exécutés, en ce qui concerne l'emplacement et les dimensions des dits travaux conformément aux plans et profits transversaux dressés le 11 avril 1873 par M. Pascal, ancien ingénieur en chef des ponts et chaussées et directeur des travaux du port de Marseille, et dont les copies certifiées seront annexées au présent contrat

(1) Κατὰ τὴν Γαλλικὴν μετάφρασιν; ἣν ὁ γνωμοδοτῶν εἶχεν ὑπ' ὄψιν. Τὸ δ' ἐλληνικὸν κείμενον ἔχει ὡς ἐξῆς.

Ἄρθρ. 2. Ἄπαντα τὰ ἔργα ἐκτελεσθήσονται, καθόσον ἀφορᾷ τὴν τοποθέτησιν καὶ τὰς διαστάσεις των, συμφώνως μὲ τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐγκαρσῖας διατομὰς τὰς καταρτισθείσας τὴν 11 Ἀπριλίου 1873 ὑπὸ τοῦ Κ. Πασκάλ, γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν γεφυροδοποιῶν τῆς Γαλλίας, ἀρχαίου ἀρχιμηχανικοῦ, Διευθυντοῦ τῶν ἔργων τοῦ λιμένος

» Art. 3. Les travaux comprennent 1° Une digue extérieure de 800 mètres de longueur. . . . La digue présentera en couronne une largeur de 8 mètres, à la cote de 2^m au dessus du niveau des basses mers. Le talus extérieur sera de 2 de base pour un de hauteur jusqu'à la cote 6 mètres et de 3 sur 2, à partir de 6 mètres, jusqu'au terrain naturel qui se trouve en moyenne à 17 mètres.

» Art. 23. M. Magnac aîné accepte et se charge d'exécuter tous les travaux indiqués ci-dessus, conformément aux clauses et conditions précédentes et aux suivantes, le tout à forfait et à ses risques et périls, au prix de 4,923,000 francs, quelle que soit la quantité de matériaux employés ou de travaux exécutés, soit que la quantité soit supérieure ou inférieure à celle que M. Pascal suppose dans son devis, et quels que soient les éboulements provenant de la nature du sol, ou de coups de mer, ou de toute autre cause, prévue ou non, sans excepter les fléaux de force majeure.»

III

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμβάσεως ταύτης ἡ ἐργολαβία Magnac ἤρξατο τῆς ἐκτέλεσεως τῶν λιμενικῶν ἔργων, καὶ ἰδίᾳ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ κυματοθραύστου.

Ἡ συμφώνως τῇ ἀποφάσει τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς διορισθεῖσα ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου δευτέρα τεχνικὴ ἐπιτροπεία ἀπεφάνητο — ἐπὶ τοῦ 3 ζητήματος — ἐν τῇ

Μασσαλίας, καὶ τῶν ὁποίων ἀντίγραφα ἐπικυρωμένα προσαρτηθήσονται τῷ παρόντι συμβολαίῳ.

Ἄρθρ. 3. Τὰ ἐκτελεσθησόμενα ἔργα συνίστανται·

1) Ἐξ ἐνὸς ἐξωτερικοῦ κυματοθραύστου μήκους ὀκτακοσίων μέτρων (800μ,00) ... Ὁ κυματοθραύστης θὰ στέφηται μὲ πλάτος ὀκτὼ μέτρων καὶ ὕψος δύο μέτρων ἄνωθεν τῶν ταπεινοτέρων ὑδάτων.

Ἡ ἐξωτερικὴ κλιτὺς θὰ ᾔναι δύο βάσεως μὲ ἐν ὕψος μέχρι τοῦ ὑψομέτρου μετῶν ἐξ μέτρων (6μ,00) καὶ τρία πρὸς δύο ἀπὸ τοῦ ὑψομέτρου τῶν ἐξ μέτρων μέχρι τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους, ὅπερ εὑρίσκεται κατὰ μέσον ὄρον εἰς δέκα ἐπτὰ μέτρα (17μ,00).

Ἄρθρ. 23. Ὁ Κοσ Π. Μανιὰκ πρεσβύτερος συναινεῖ καὶ ἀναλαμβάνει νὰ ἐκτελέσῃ πάντα τὰ ἀνωτέρω ὀρισθέντα ἔργα, συμφώνως πρὸς τὰς προηγουμένας ρήτρας καὶ ὄρους καὶ πρὸς τὰς ἐπομένους τὰ πάντα κατ' ἀποκοπὴν, ἰδίᾳ αὐτοῦ κινδύνῳ καὶ εὐθύνη, ἀντὶ μοναδικῆς τιμῆς φράγκων ἐξ ἑκατομμυρίων ἑκατὸν πενήτην χιλιάδων, ἀριθ. 6,150,000, οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾔναι ἡ ποσότης τῶν χρησιμοποιηθέντων ὑλικῶν, ἢ τῶν ἐκτελεσθέντων ἔργων, εἴτε ἡ ποσότης εἶναι ἀνωτέρα ἢ κατωτέρα ἐκείνης, ἢν προϋπελόγησεν ὁ Κοσ Πασκάλ ἐν τῷ σχεδίῳ του, καὶ οἰαδήποτε καὶ ἂν ὦσιν αἱ κατακαθίσεις, αἱ προεληθῶσαι ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους ἢ ἐκ τρικυμιῶν, ἢ κάθε ἄλλης αἰτίας προβλεπομένης ἢ μὴ, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν θεομηγιῶν.

(+) Σημ. τῆς ἐργολαβίας.

Ἡ διαφορά μεταξὺ τῶν δρ. 4,923,000 τοῦ Γαλλ. κειμένου καὶ τῶν δρ. 6,150,000 τοῦ ἑλληνικοῦ παριστᾶ τὴν ἐκ δρ. 1.227,000 ἔκπτωσιν, ἧτις ἐγένετο κατὰ τὴν μειοδοτικῶς ἐνεργηθεῖσαν κατακύρωσιν τοῦ ἔργου. Συγχρόνως δ' ἀποδεικνύει ἐναργέστατα τὴν ἐμπιστοσύνην ἀπάντων τῶν μειοδοτησάντων ἐπὶ τῆς στερεότητος τοῦ πυθμένου, οἵτινες ἅπαντες ἐμειοδότησαν κατὰ τὸ αὐτὸ σχεδὸν ποσόν, ἐπὶ διαφορᾷ πρὸς ἀλλήλους μόνον περὶ τὰς 100 χιλ. δρ. ἐν δλω.

ἀπὸ Ἰουλίου 1887 ἐκθέσει αὐτῆς, ὅτι ἡ ἐκτέλεσις αὕτη τῶν ἔργων ὑπῆρξε σύμφωνος πρὸς τοὺς κανόνους τῆς τέχνης, ἀνεγνώρισε δὲ ἡ αὐτὴ ἐπιτροπεία ὅτι καὶ τὸ ὑπὸ τῆς ἐργολαβίας χάριν τῶν λιμενικῶν ἔργων ἰδρυθὲν λατομεῖον εὕρηται ἐν καλῇ καταστάσει καὶ δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας, τέλος δ' ὅτι καὶ τὰ πρὸς μετακόμισιν τῶν λίθων ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα ἦσαν ἐν καλῇ χρησιμότητος καταστάσει.

Ἐν τούτοις προϊόντος τοῦ ἔργου κατεδείχθη, ὅτι ὁ πυθμὴν ἀντὶ τῶν προϋπολογισθέντων ἄμμου καὶ χάλικος περιεῖχε κυρίως ἄργιλλον καὶ ὅτι οἱ χάριν τῆς κατασκευῆς τοῦ κυματοθραύστου καταβυθιζόμενοι λίθοι, κατεκαθίζον εἰς τὸ βάθος τοῦ πυθμένος.

Κατὰ τὰς ἐρεῦνας τῆς δευτέρας τεχνικῆς ἐπιτροπείας τοῦ ὑπουργείου αἱ κατακαθίσεις ἤρξαντο καθιστάμεναι ἐπαισθηταὶ μόνον, ἀφ' ἧς οἱ ὀγκόλιθοι ἐξίκοντο εἰς ὕψος 10—12 μέτρων, ἐξ οὗ ἡ ἐπιτροπεία συμπεραίνει, ὅτι τὰ ἄνω στρώματα τοῦ ἐδάφους κατ' ἀρχὰς ἐπίεσθησαν μέχρι τοῦ μεγίστου σημείου τῆς ἀντοχῆς αὐτῶν, ἅμα ὅμως τοῦ ὕψους ὑπερβάτους τὰ 10—12 μ. ἡ πεπιεσμένη ἤδη γῆ διεσπάσθη, οὕτως ὥστε τὸ ἔδαφος, τὸ προωρισμένον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βῆθρον τῶν καταβυθιζομένων λίθων, ἠνεώχθη καὶ οἱ λίθοι ἐβυθίσθησαν εἰς τὰ κατώτερα στρώματα.

Ἡ αὕτη τεχνικὴ ἐπιτροπεία τοῦ ὑπουργείου ἀποφαίνεται, ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῆς, τῆς 17 Ἰουλίου, ὅτι αἱ συμβάσαι δονήσεις προῆλθον ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς συνθέσεως τοῦ ἐδάφους, ἐπομένως, κατὰ τὴν αὐτὴν ἔκθεσιν, ἦσαν ἀναπόδραστοι καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ παρακωλυθῶσι δι' οὐδενὸς τεχνητοῦ μέσου, οἷα ἐν τούτοις δὲν ἠμέλησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν ἐν τῷ λιμένι Πατρῶν. Ἐπίσης δὲ πιστοποιεῖ ἡ ἐπιτροπεία ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῆς, ὅτι ἔνεκα τῶν κινήσεων τούτων τοῦ ἐδάφους, ἡ οικονομικὴ κατάστασις τῆς ἐταιρίας ἦν κατὰ τὴν 31 Ἰανουαρίου 1883 ἡ ἀκόλουθος.

Ἡ ἐργολαβία εἶχε δαπανῆσαι διὰ τὰ ἔργα 2,295,587 φράγκα, εἶχε δὲ λάθει παρὰ τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς, ἀπέναντι μόνον 1,021,833 φρ., ἅρα εἶχε δαπανῆσαι ἐξ ἰδίων πλέον τῶν ληφθέντων φράγκα 1,373,754.

Ἐνεκα τοῦ τοσοῦτου ἐλλείμματος ἡ ἐργολαβία εὐρέθη ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον· τοσοῦτον δὲ μᾶλλον, καθόσον ἡ ἐξακολούθησις τῶν κατακαθίσεων ἐπέφερον ὄλον ἐν τὴν εἰς ἀποτέρω χρόνον ἀναβολὴν τοῦ πέρατος τοῦ κυματοθραύστου καὶ ἀναγκαιῶς συνεπήγετο τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐλλείμματος, διότι τρίς ὁ κυματοθραύστης ὑψώθη ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ τρίς κατεποντίσθη πάλιν. Τούτου ἔνεκα ὁ ἐργολάβος Magnac ἀπήυθυσε τῇ 12 Αὐγούστου 1882 εἰς τὴν λιμενικὴν ἐπιτροπὴν ἔγγραφον, δι' οὗ ἀνεκοίνου αὐτῇ ὅτι τὰ χρηματικὰ μέσα τῆς ἐργολαβίας πρὸ πολλοῦ εἶχον ἐξαντληθῆ, ὅτι αὕτη ἀδυνατεῖ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ἔργα ὑπὸ τοὺς ἄχρι τοῦδε ὅρους τῆς συμβάσεως καὶ ὅτι ἀπαιτεῖ νὰ συστηθῇ ἐπιτροπεία ἐξ ἐμπειροτεχνῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐπαληθεύσεως τῶν ἐκτάκτων κατακαθίσεων.

Τῆ 20 Ὀκτωβρίου ὁ ἐργολάβος ἐπανάλαβε τὸ διάβημά του καὶ ἀπήτησε νὰ γείνη· συμφώνως τῆ συμβάσει, ἔρευνα δι' ἐμπειροτεχνῶν. Τῆ 7 καὶ 25 Δεκεμβρίου ἔγραφεν ἐκ νέου τῆ λιμενικῆ ἐπιτροπῇ, ὅπως δηλώσῃ αὐτῇ ὅτι τὰ φαινόμενα τῶν κατακαθίσεων μεταβάλλουσι μεγάλως τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα τοῦ κυματοθραύστου καὶ τέλεον ἀλλοιοῦσι τὰς ὑπὸ τῆς συμβάσεως προβλεπομένας ἀναλογίας τῶν διαφορῶν εἰδῶν τοῦ ὕλικου. Ἐν δὲ τῷ ἐγγράφῳ του τῆς 14 Δεκεμβρίου ἐγνώριζεν ἤδη αὐτῇ τὴν δυσάρεστον οικονομικὴν κατάστασιν τῆς ἐργολαβίας καὶ ἐδήλου αὐτῇ, ὅτι ἐν ἡ περιπτώσει δὲν λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ, ἤθελεν εὐρεθῆ ἐν τῇ ἀτυχεῖ ἀνάγκῃ νὰ διακόψῃ τὰ ἔργα· ὅτι δ' ἐντεῦθεν ἔμελλον νὰ πηγᾶσσι νέαι ζημίαι, δι' ἃς ὡς καὶ διὰ τὰς προγενεστέρας ἡ ἐργολαβία ἤθελεν ἀναγκασθῆ νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωσιν διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ.

Ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπῇ, ἐν τῇ συνεδριάσει αὐτῆς τὴν 24 Δεκεμβρίου 1882, ἀπέκρουσε κατηγορηματικῶς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Magnac καὶ ἠρήθη νὰ προβῆ εἰς πᾶσαν ἀμφιμερῆ ἔρευναν.

Τῆ 13 Ἰανουαρίου 1883 ὁ Magnac ἐγνωστοποίησε τῇ ἐπιτροπῇ τὴν ὀριστικὴν ἀπόφασίν του περὶ διακοπῆς τῶν ἔργων ἕνεκα ἐλλείψεως χρημάτων. Τότε ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπῇ προέτεινε τῷ Magnac νὰ προκαταβάλλῃ αὐτῷ μηνιαίως 30 χιλ. φράγκα, ἐὰν οὗτος ἐδέχετο νὰ διαθέτῃ μηνιαίως 5 χιλ. κυβ. μέτρα λίθου ὑπὲρ τῆς κατασκευῆς τοῦ κυματοθραύστου καὶ ἐὰν παρητεῖτο ἀμέσως πάσης περαιτέρω ἀξιώσεως, ἀλλ' ἡ ἐργολαβία ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν ταύτην.

Συνεπεῖα γνωμοδοτήσεως τοῦ νομικοῦ Σανοπούλου ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπῇ συνεσκέπαστο πάλιν περὶ τῆς ὑποθέσεως τὴν 28 Μαΐου 10 Ἰουνίου 1883, ἀλλ' ἀπέρριψε τὴν ὑπὸ τοῦ νομικοῦ τούτου γενομένην ἐρμηνείαν τῆς συμβάσεως τοῦ 1879. Πρὸς τοῦτο δ' ἐστηρίχθη τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ 23 ἄρθρου τῆς συμβάσεως, καθ' ὃ ὁ Magnac ἀνεδέξατο δῆθεν ἀπαντας τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιχειρήσεως, ἄρα οὐ μόνον τὰς συνήθεις ἀλλὰ καὶ τὰς ἀσυνήθεις κατακαθίσεις τοῦ ἐδάφους· τὸ δὲ ἐπὶ τοῦ χαρακτηριστοῦ τῆς συμβάσεως, ὡς συνομολογηθείσης κατ' ἀποκοπὴν — à forfait. Ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπῇ ἰσχυρίζεται δηλ.; ὅτι ἡ ἐργολαβία τοιαύτην συνομολογήσασα σύμβασιν συνῆψε τυχηρὸν συμβόλαιον καὶ ἐπομένως αὐτὴ ὀφείλει νὰ ὑποστῇ τὴν ἐπιζήμιον ἔκβασιν. Ὅτι αὐτὴ δῆθεν ὤφειλε πρὶν ἢ συνάψῃ τὴν σύμβασιν νὰ προβῆ εἰς ἐξέτασιν τοῦ ποιοῦ τοῦ ἐδάφους, οὐσαν, κατὰ τοὺς κανόνας τῆς τέχνης, ἐφικτήν.

Ἐπὶ τέλους μετὰ διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν, διαρκέσασαν ἐπὶ δύο καὶ ἡμισυ σχεδὸν ἔτη, τὰ μέρη κατέληξαν τῆ 10|22 Μαρτίου 1885 εἰς τὴν συνομολόγησιν προσωρινῆς συμβάσεως περὶ κατασκευῆς τεμαχίου κυματοθραύστου, μῆκους 100 μέτρων. Ἡ συμφωνία ἐγένετο οὐχὶ κατ' ἀποκοπὴν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρω ὅτι αἱ πληρωμαὶ θὰ γίνωνται ἀναλόγως τῶν διατιθεμένων λίθων καὶ δὴ ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν

κατὰ κυβικὸν μέτρον ἐλήφθησαν ὡς βάσις αἱ τιμαὶ τοῦ σχεδίου τῆς κυβερνήσεως— τοῦ Σκαλιστήρη—τοῦ 1879.

Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ τεμαχίου τούτου ἐνετάλη ἡ ἤδη διωρισμένη δευτέρα τεχνικὴ ἐπιτροπεία τοῦ ὑπουργείου νὰ ἐξετάσῃ τὸ ἔργον καὶ νὰ ὑποβάλλῃ ἔκθεσιν περὶ αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν δὲ τῆς ἐπιτροπείας ταύτης, τῆς 17 Ἰουλίου 1887 καὶ τὸ δοκιμαστικῶς κατασκευασθὲν τοῦτο τεμάχιον ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς κανόνους τῆς τέχνης. Ἡ δ' ἐπιτροπεία αὕτη κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ κατακαθίσεις τοῦ τεμαχίου τούτου τοῦ κυματοθραύστου ἀνῆλθον τὸν π. Ἰούνιον εἰς 81 $\frac{0}{100}$, ἀλλ' ὅτι προβλεπομένων νέων κατακαθίσεων δέον νὰ ληφθῇ ὡς βάσις τοῦ ὑπολογισμοῦ δι' ὀλόκληρον τὸν κυματοθραύστην 85 $\frac{0}{100}$ · μάλιστα δ' ἐν τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, ὁ Bömches, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἐν Τεργέστη πείρας του, φρονεῖ ὅτι εἶναι ὀρθὸν νὰ ὑπολογίσωμεν 90 $\frac{0}{100}$.

Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ ἐργολάβου παρατηρεῖ πρὸς τούτους, ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἐξήχθησαν ὑπολογισθέντος, ὅτι τὸ μεταξὺ τῶν διαφόρων ὕλικῶν παραχθὲν κενὸν ἀνέρχεται εἰς $\frac{1}{4}$. Ἀλλὰ τὸ κενὸν τοῦτο ἀνέρχεται πράγματι εἰς $\frac{1}{3}$, ὥστε ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὁ τελευταῖος οὗτος ἀριθμὸς, καταλήγει τις εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ κατακαθίσεις ὑπερβαίνουνσι καὶ τὰ 100 $\frac{0}{100}$.

Β'. Νομικὴ ἐκτίμησις.

Ἵποχρεοῦται ὁ ἐργολάβος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰ λιμενικὰ ἔργα ;

IV.

Περαιωθέντος ἤδη τοῦ πρὸς δοκιμὴν κατασκευασθέντος τεμαχίου τοῦ κυματοθραύστου κατὰ τοὺς ὅρους τῆς προσωρινῆς συμβάσεως, πρόκειται νῦν νὰ ἀρθῶσιν εἴτε συνδιαλλακτικῶς εἴτε δικαστικῶς αἱ μεταξὺ τοῦ ἐργολάβου Magnac καὶ τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς ἐκκρεμεῖς διαφοραὶ, ὧν ἡ ἄρσις ἐξαρτᾶται σπουδαίως ἀπὸ τῆς καταλλήλου λύσεως τῶν νομικῶν ζητημάτων. Διακριτέον δ' ὡς πρὸς τοῦτο δὴν διάφορα νομικὰ ζητήματα.

1. Ὁ ἐργολάβος Magnac ὑποχρεοῦται ἐκ τῆς συμβάσεως τοῦ 1879 νὰ φέρῃ εἰς πέρασ τὸν ἐξωτερικὸν κυματοθραύστην τοῦ λιμένος ἐπὶ τῶ ἐν τῇ συμβάσει ταύτῃ ὀριζομένῳ τιμήματι, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ φύσις τοῦ πυθμένος ἀφίσταται τῆς προϋποθετίσεως ἢ δικαιουται νὰ παραιτήσῃ τὴν ἐπιχείρησιν καὶ νὰ διαρρήξῃ τὴν σύμβασιν ;

2. Δικαιοῦται ὁ ἐργολάβος Magnac, ἐὰν παραιτήσῃ τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ κυματοθραύστου, νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωσιν ; Ἐνταῦθα δ' ἐγείρεται καὶ τὸ ἄλλο ζήτημα, ἐὰν δικαιουται εἰς ἀποζημίωσιν μόνον καθ' ὅσον ἡ πόλις Πάτραι κατέστη διὰ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων δαπανῶν πλουσιωτέρα ἢ ἐὰν δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ πλῆρες διαφέρον, ἐπομένως καὶ ἀνόρθωσιν ἰδίᾳ τῶν ζημιῶν, ἅς ὑπέστη ἐκ τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν καὶ ἐκ τῆς παρατάσεως τῆς ἐπιχειρήσεως.

V.

Τὸ πρῶτον καὶ κύριον ζήτημα εἶναι, ἐάν ὁ ἐργολάβος Magnac ὀφείλῃ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἔργον, ἐπὶ τῷ συμφωνηθέντι διὰ τῆς συμβάσεως τοῦ 1879 κατ' ἀποκοπὴν τιμήματι.

Ἐπεὶ τῆς καταφατικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος τούτου ἀπεφάνητο ἰδίᾳ ὁ Ἀριστομένης Κοντογούρης, ἐν διατριβῇ, δημοσιευθεῖσα τῇ 10 Ἰανουαρίου 1884 «*Τὸ Λιμενικὸν ζήτημα ὑπὸ τὴν νομικὴν αὐτοῦ ὄψιν.*»

Ὁ Κοντογούρης ἐπικαλεῖται τὴν ρήτραν τοῦ ἀρθρ. 23 τῆς συμβάσεως τοῦ 1879. Κατὰ τὴν ρήτραν ταύτην λέγει, συνεφωνήθη, ὅτι ὁ Magnac ἀναλαμβάνει τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου κατ' ἀποκοπὴν—à forfait—καὶ δὴ ἐπὶ ἰδίῳ κινδύνῳ καὶ εὐθύνη, οἷα δὴποτε καὶ ἂν ἦναι ἡ ποσότης τῶν χρησιμοποιηθέντων ὑλικῶν ἢ τῶν ἐκτελεσθέντων ἔργων, εἴτε ἡ ποσότης εἶναι ἀνωτέρα ἢ κατωτέρα ἐκεῖνης, ἣν προϋπελόγισεν ὁ Pascal, ἐν τῷ σχεδίῳ του καὶ οἶαι δὴποτε καὶ ἂν ὦσιν αἱ κατακαθίσεις, εἴτε δηλ. αὗται προέρχονται ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους εἴτε ἐκ τρικυμιῶν εἴτε ἐξ οἴου δὴποτε ἄλλου αἰτίου, προβλεπομένου ἢ μὴ, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν θεομηγιῶν.

Ὁ Κοντογούρης προστίθισιν, ὅτι τὰ φαινόμενα, ἐφ' ὧν στηρίζονται αἱ ἀξιώσεις τοῦ ἐργολάβου, ἐλήφθησαν ρητῶς ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ συμβάσει, ὅτι κατὰ νόμον ἐπιτρέπεται τοῖς συμβαλλομένοις νὰ ἀναδεχθῶσι τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ νὰ συνάψωσι τυχαρὰς συμβάσεις, ὅτι δ' ἡ 1. 13 § 5 D. locati 19. 2 καὶ εἰδικῶς περὶ τῆς ἐργολαβίας ἀποφαίνεται τοῦτο. Ἐπειδὴ δ' αἱ συμβάσεις κέκτηνται ἰσχὺν νόμου ὡς πρὸς τοὺς συμβαλλομένους, ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ ὑποτάσσωνται αὐταῖς ἀπειριόριστως.

Καὶ ναὶ μὲν, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ Κοντογούρης, ἄλλην ἀσπάζονται γνώμην οἱ κορυφαῖοι τῶν ἐν Ἑλλάδι νομομαθῶν, ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν δὲν εἶναι πειστικά.

α') Κατὰ τὴν γνωμοδότησιν τοῦ Σανοπούλου πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ἀναδεχόμενος τοὺς κινδύνους ἐργολάβος μόνον *συνήθεις* κινδύνους ἀναλαμβάνει, οὐχὶ ὅμως καὶ *ἀσυνήθεις*, οὐδόπως δυναμένους νὰ προβλεφθῶσιν, οἷοι τῷ ὄντι οἱ ἐν τῷ προκειμένῳ.

β') Εἶτα, κατὰ τὴν ἀπόφασιν, τῶν καθηγητῶν Ράλλη, Παπαρρηγοπούλου, Δαμασκηνοῦ, Ψαρᾶ, Κωστῆ καὶ Εὐκλείδου δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ *ἀδύνατον* τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων, ἔτι δὲ ν' ἀποβλέψωμεν καὶ εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν δυσχερειῶν καὶ τῶν δαπανῶν, οἷα συνέβη ἐν τοῖς λιμενικοῖς ἔργοις Πατρῶν.

γ') Κατὰ τὴν γνώμην τῶν γνωμοδοτησάντων ὑπάρχει πλάνη περὶ τοὺς οὐσιώδεις ὄρους τοῦ ἔργου.

Ἄλλ' ἅπαντες οἱ ἀνωτέρω λόγοι, λέγει ὁ Κοντογούρης, δὲν εἶναι πειστικοί.

α') Διότι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ἐργολάβος Magnac μόνον τὰ συν-

ήθη τυχηρά—casus soliti—ἀνεδέξατο, ἐν ᾧ σαφῶς καὶ ρητῶς ἀνεδέξατο ἅπαντα τὰ τυχηρά, οἷας δὴποτε φύσεως εἶναι δ' ἐσφαλμένον νὰ διακρίνωμεν μεταξύ casus soliti καὶ insoliti, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς l. 78 § 3 D. de contr. emt. 181.

β') Διότι *σχετικὴ ἀδυναμία* κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ ἐπενέγκῃ τὴν λύσιν τῆς συμβάσεως, ἀλλὰ μόνον ἀπόλυτος, ὡς προκύπτει μάλιστα ἐκ τῆς l. 173 § 5 D. de V. O. 45. 1, ὅπερ ὑποστηρίζει καὶ ὁ Σαβινὸς τόμ. Α'. § 37 σ. 417.

Ὅτι τὰ λιμενικὰ ἔργα Πατρῶν, ὡς ἀπέδειξε τὸ ἐκτελεσθὲν ἤδη μέρος αὐτῶν, εἶναι ἐκτελέσιμα. Δυνατὸν μὲν ν' ἀπαιτῶνται πρὸς ἀποπεράτωσιν αὐτῶν πλείω κεφάλαια καὶ μείζων ἐργασία, ἀλλ' ὅτι ὁ Magnac ρητῶς ἀνεδέξατο τὴν μείζω δαπάνην, ἐν περιπτώσει ἀνάγκης πλειοτέρων πετρωμάτων ἢ μείζονος ἐργασίας, ἐπομένως ὅτι τὸ πολὺ ὑπάρχει *σχετικὴ ἀδυναμία*, οὐδὲ ὅπως θίγουσα τὴν ἰσχύϊν τῆς συμβάσεως.

καὶ γ') Διότι ἐπὶ τέλους ἢ πλάνη, ἐν ἣ δῆθεν διετέλεσεν ὁ Magnac κατὰ τὴν σύναψιν τῆς συμβάσεως, εἶναι ἐπουσιώδης, ἅτε ἀναγομένη οὐχὶ εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἔργου, ἀλλ' εἰς τὰς ιδιότητας. Ἄλλ' αἱ ιδιότητες, κατὰ γενικὸν κανόνα, εἰσὶ μόνον προτρεπτικαὶ ἀφορμαὶ καὶ οὐδὲ ὅπως ἀποτελοῦσι συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ συναλλάγματος. Ὁ εἰς τοιαύτην ὑποπεσῶν πλάνην ὤφειλε νὰ φροντίσῃ περὶ διαλευκάνσεως τῶν πραγματικῶν περιστάσεων, πρὶν ἢ συνάψῃ τὴν σύμβασιν καὶ δὲν δύναται μετὰ ταῦτα νὰ μεταχειρισθῇ τὴν παράλειψίν του πρὸς ἀνατροπὴν τῆς δοθείσης συναινέσεώς του. Ἀναμφιδόλως ὅμως διαφέρει τὸ πρᾶγμα, ἂν ἐξηπατήθῃ διὰ τῶν ψευδῶν παραστάσεων τοῦ ἐτέρου τῶν συμβαλλομένων, διότι τότε ὑπάρχει δόλος.

VI.

Δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ ἀρνηθῶμεν, ὅτι αἱ σκέψεις αὗται τοῦ Κοντογούρη κέκτῃνται νομικὴν ὀξύτητα, ἐν τούτοις ἔχονται λίαν αὐστηρῶς τῶν τύπων καὶ εἰσὶν ὑπὸ σπουδαίαν τινὰ ἔποψιν ἀνακριθεῖς.

Ὁ νομικὸς σύμβουλος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν Σανόπουλος, ἐν τῇ γνωμοδοτήσει του τῆς 29 Μαρτίου [10 Ἀπριλίου 1883, ἐρευνῶν τὴν ἔκτασιν τοῦ ἄρθρου 23 ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ ἐργολάβος καίτοι ἀναδεξάμενος τὸν κίνδυνον τῶν κατακαθίσεων οὐδὲ ὅπως κωλύεται ἐκ τούτου νὰ λύσῃ τὴν σύμβασιν, ἐὰν αἱ κατακαθίσεις αὗται ὑπερέβησαν πάντα λογικῶς δυνατὸν ὑπολογισμόν καὶ ἔσχον ἐκτάκτους διαστάσεις. Ὅτι ρήτρα, οἷαν ἀπέδεδέξατο ὁ ἐργολάβος Magnac, περιλαμβάνει μὲν συνήθεις κινδύνους οὐχὶ ὅμως καὶ κινδύνους ἀντικειμένους εἰς πάντα ὑπολογισμόν. Ὅθεν ὁ Σανόπουλος συμπεραίνει ὅτι ὁ ἐργολάβος Magnac δικαιοῦται νὰ λύσῃ τὴν σύμβασιν καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς ἐργασίας, ἐὰν αἱ κατακαθίσεις τοῦ ἐδάφους ὑπερβαίνωσι τὰ 6 ἢ 7 μέτρα καὶ ἐὰν οἱ εἰδήμονες φρονῶσιν, ὅτι τοιαῦται κατακαθίσεις εἰσὶν ἔκτακτοι καὶ ἀνέλπιστοι καὶ τοιαύτης φύσεως, ὥστε ἀλλοιοῦσιν οὐσιωδῶς τοὺς ὅρους τῆς μετὰ τοῦ ἐργολάβου Magnac συναφθείσης συμβάσεως.

Ἐξ ἄλλου ἡ δευτέρα τεχνικὴ ἐπιτροπεία τοῦ ὑπουργείου ἐδήλωσεν ἐπὶ τούτου, ἐν τῇ κατὰ Ἰούλιον 1887 ἐκθέσει αὐτῆς, ὅτι τῶ ὄντι αἱ κατακαθίσεις ἔσχον ἀσυνήθεις διαστάσεις, ἅτε ἀνελθοῦσαι, ἐν τῷ πρὸς δοκιμὴν κατασκευασθέντι τεμνίῳ εἰς 81 $\frac{0}{0}$. Πρὸς τούτους δὲ πιστοποιεῖ ἡ αὐτὴ ἐπιτροπεία ὅτι αἱ κατακαθίσεις αὐται δὲν ἠδύναντο νὰ προβλεφθῶσιν ὡς συνήθεις, διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς κατασκευῆς λιμένων μόνον ἐν παράδειγμα ὑπάρχει, ἐν ᾧ τινι παρουσιάζονται ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ λιμένος Πατρῶν φαινόμενα, ὁ λιμὴν Ἐργέστης.

Ὁ Κοντογούρης ὡς προεῖρηται, ἀντιτάσσει εἰς ταῦτα ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν συνήθη καὶ ἀσυνήθη τυχηρά, διότι τοιαύτη διάκρισις, λέγει, δὲν ἐπιτρέπεται καὶ ὑπὲρ τῆς γνώμης του ταύτης ἐπικαλεῖται συγγραφεῖς τε καὶ νόμους.

Ἄλλ' εἰς ταῦτα παρατηρητέον.

Οἱ πλεῖστοι τῶν πρακτικῶν συγγραφέων τῶν ἀρχαίων χρόνων ἀναγράφουσιν ὡς γενικὸν ἐρμηνευτικὸν κανόνα, ὅτι ὁ ἀναδεχόμενος ἐν τινι συμβάσει τὰ τυχηρά, ἐν ἀμφισβολῇ, δηλ. μὴ ὑπαρχούσης ρητῆς μνείας τοῦ ἐναντίου, δὲν ἐνέχεται διὰ τὰ ὅλως ἀσυνήθη τυχηρά — *casus insolitissimi*.

Ἴδε Glück Ἐρμηνεῖα τῶν Πανδεκτῶν τόμ. 4. σ. 392 καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ πλείστους ὅσους μνημονευομένους συγγραφεῖς.

Ὁ ἐρμηνευτικὸς ὅμως οὗτος κανὼν ἐπολεμήθη ὑπὸ τινων ἄλλων συγγραφέων, εἰς ὧν τινας παραπέμπει ὁ Κοντογούρης καὶ αὐτὸς δ' ὁ Glück θεωρεῖ τὸν κανόνα ὡς οὐκ ἀνεπίδεκτον ἀμφισθητήσεως.

Τῶ ὄντι ὁ κανὼν οὗτος ἐν τοιαύτῃ γενικότητι δὲν εἶναι ὀρθός, διότι αἱ κατ' ἰδίαν περιπτώσεις διαφέρουσιν ἀλλήλων τοσοῦτον, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ υπαχθῶσι καταλλήλως ὑπὸ ἑνα γενικὸν ἐρμηνευτικὸν κανόνα. Ὅπως δὴποτε ὅμως ὑπάρχει ἐν αὐτῷ ὑγιὲς στοιχεῖον. Πεῖρα ὀλοκλήρων αἰῶνων ἀπέδειξεν ὅτι μόνον ἡ διατύπωσις τοῦ κανόνος τούτου εἶναι πάρα πολὺ ἀπόλυτος καὶ σχολαστικὴ. Κατὰ τὰ λοιπὰ δέ, ὡς ἐκ τῆς πείρας ταύτης ἐξήχθη, ὁ κανὼν οὗτος ὀρθῶς διατυπούμενος σημαίνει ὅτι ἡ ρήτρα δι' ἧς ἀναδεχόμεθα πάντας τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιχειρήσεως, πολλάκις ἐν τῷ λεκτικῷ αὐτῆς περιλαμβάνει πλείω ἢ ὅσα τὰ μέρη πράγματι ἠθέλησαν ἢ λογικῶς ἠδύναντο νὰ θελήσωσιν. Ὅθεν ὀφείλομεν νὰ μὴ προσκολλώμεθα αὐστηρῶς εἰς τὸ γράμμα, ἀλλὰ ν' ἀναζητῶμεν ὅ,τι τὰ μέρη κατὰ βᾶθος σκοποῦσι.

Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ὀρθὴ καὶ νομικὴ κρίσις καθωδήγησε τὸν Σανόπουλον, ἀποδεξάμενον, ὅτι ἐν τῷ ἄρθρ. 23 δὲν περιέχεται ἡ ἀναδοχὴ τὸσφ ἀσυνήθων κατακαθίσεων. Ἡ ἐρμηνεία του δὲν ὑποστηρίζεται μὲν ὑπὸ γενικοῦ τινος ἐρμηνευτικοῦ κανόνος, οὐχ ἦττον στηρίζεται ἐπὶ ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς ἀντιλήψεως τοῦ περιεχομένου τῆς συμβάσεως.

VII.

Ὁ Κοντογούρης προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ προσέτι, ὅτι ἡ ἀπόφανσις τῶν ἐπτὰ νομικῶν συμβούλων, τῆς 22 Ἰουνίου |4 Ἰουλίου 1883, στηρίζεται ἐπὶ ἐσφαλμένων γνωμῶν.

Διότι, λέγει, ἡ ἀπόφανσις αὕτη λαλεῖ περὶ λύσεως τῆς συμβάσεως ἕνεκα τοῦ ἀδυνάτου τῆς παροχῆς, ἀλλ' ὅτι τὸ ἀδύνατον τοῦτο, ἐν τῷ προκειμένῳ, δὲν εἶναι ἀπόλυτον. Μόνον δ' ἡ ἀπόλυτος, οὐχὶ καὶ ἡ σχετικὴ ἀδυναμία τῆς παροχῆς λύει τὴν σύμβασιν.

Τὸ συμπέρασμα τοῦ τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι βásiμνον, διότι στηρίζεται ἐπὶ ἐσφαλμένων δεδομένων.

Ἡ ἐργολαβία ἀνεδέξατο τὴν ἐκτέλεσιν ὠρισμένου ἔργου, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ἄρθρ. 2 τῆς συμβάσεως.

Κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο τὰ λιμενικὰ ἔργα καὶ ἰδίχ ὁ ἐξωτερικὸς κυματοθραύστης πρέπει, ὑπὸ πᾶσαν μὲν ἔποψιν, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν θέσιν καὶ τὰς διαστάσεις, νὰ ὦσι σύμφωνα πρὸς τὸ διάγραμμα καὶ τὰς ἐγκαρσίας διατομὰς τοῦ σχεδίου Pascal.

Ἄλλ' εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι κυματοθραύστης, σύμφωνα τῷ σχεδίῳ Pascal καὶ ταῖς ἐγκαρσίαις διατομαῖς αὐτοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ γείνη ἐπὶ τόπου φύσεως τοιαύτης, οἷας, ὁ τόπος ἐν ᾧ ὠρισταὶ νὰ γείνη ὁ κυματοθραύστης οὗτος καὶ δὴ ἀδύνατον οὐ μόνον σχετικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως. Ἐχει δ' οὕτως τὸ ζήτημα διότι τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ αἱ διατομαὶ καθωρίσθησαν, κατὰ τὴν ρητὴν μνείαν τῆς συμβάσεως, ἐπὶ τῇ προϋποθέσει, ὅτι εἰς βάθος τῆς θηλίσεως 17 μ. ὑπάρχει στερεὸν ἔδαφος. Μὴ ὑπάρχοντος ὅμως τοιοῦτου ἐδάφους ἐπέρχεται ἀπόλυτος ἀδυναμία τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου Pascal.

Ἰδίχ δὲ δὲν εἶναι πραγματοποιήσιμοι οἱ οὐσιώδεις τεχνικοὶ ὄροι τῶν ἄρθρ. 3 4 καὶ 9 τῆς συμβάσεως.

Διότι τὸ ἄρθρ. 9, συμφώνως τῇ προϋποθέσει περὶ ὑπάρξεως στερεοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 17 μ., ὀρίζει τὰς μεταξὺ τῶν συντριμμάτων καὶ τῶν ὀγκολίθων ἀναλογίας, τῶν διατετησομένων ἐν τῷ κυματοθραύστῃ. Αἱ δ' ἀναλογίαι αὗται εἰσι τοιαύτης φύσεως, ὥστε, ὑπάρχοντος ἐδάφους στερεοῦ εἰς βάθος 17 μ., καθιστῶσι δυνατὴν τὴν κατασκευὴν τοῦ πυρῆνος καὶ τῆς ἐπικαλύψεως τοῦ κυματοθραύστου κατὰ τὰ σχήματα καὶ τὰς διαστάσεις τῶν ἄρθρ. 3 καὶ 4 τῆς συμβάσεως· τὰ σχήματα δὲ καὶ αἱ διαστάσεις αὗται ἀνταποκρίνονται ταῖς ἐγκαρσίαις διατομαῖς τοῦ σχεδίου Pascal. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἐκ συντριμμάτων πυρῆν καὶ ἡ ἐξ ὀγκολίθων ἐπικάλυψις ὑψωθῶσιν εἰς τὸ ἐν τοῖς ἄρθρ. 3 καὶ 4 τῆς συμβάσεως προσδιοριζόμενον ὕψος, τὰ διάφορα ἐπ' ἀλλήλων κείμενα στρώματα, ἅτινα κατ' ἀρχὰς μέχρι τοῦ ὕψους 10 — 12 μέτρων ἔμενον ἀκίνητα, καταθυβίζονται εὐθὺς ἅμα τῇ αὐξήσει τοῦ βάρους· τότε δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀναγκαίου ὕψους τοῦ κυματοθραύστου περιπίπτουμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ συμπληρώσωμεν τὸ ἔργον διὰ προσθήκης ὀγκολίθων, ὅτε ὅμως δὲν δύνανται πλέον

νά τηρηθῶσιν αἱ ἀναλογίαι τοῦ ἄρθρου 9. Τοῦτο ἀνεγνώρισεν ἡ δευτέρα τεχνικὴ ἐπιτροπεία, ὡς ἀποδεικνύει ὁ ὑπολογισμὸς αὐτῆς περὶ τῆς δοτέας τῷ ἐργολάβῃ ἀποζημιώσεως, καθόσον οὗτος ἠναγκάσθη νὰ αὐξήσῃ σπουδαίως τὸ ποσὸν τῶν ὀγκολίθων ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ πρὸς δοκιμὴν κατασκευαζομένου τεμαχίου. Ἐὰν ἐξ ἐναντίας θέλωμεν νὰ τηρήσωμεν ἀκριβῶς τὰς ἀναλογίας τοῦ ἄρθρου 9, ὀφείλομεν νὰ προσφύγωμεν εἰς ὅ,τι διέταξαν οἱ μηχανικοὶ ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ πρὸς δοκιμὴν τεμαχίου ἦτοι νὰ ὑψώσωμεν τὸν ἐκ συντριμμιάτων πυρῆνα πολλῶ ἄνω τοῦ ἐν τοῖς ἄρθροις 3 καὶ 4 ὀριζομένου ὕψους· τοῦτο δ' ὅπως αἱ προσθήκαι, αἱ ἀναγκαῖαι πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἰσοροπίας μεταξὺ κατακαθίσεων καὶ ὑψώσεως τοῦ κυματοθραύστου, καταστήσωσι δυνατὴν τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀναλογιῶν τοῦ ἄρθρου 9 διὰ τὸ ὅλον τῆς νέας ἐγκαρσίας διατομῆς.

Ἐν ἄλλαις λέξεσι, δεδομένου ὄντος ὅτι ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης εἶναι ἀργιλλώδης, περιπίπτομεν, ὡς προκύπτει καὶ ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς τελευταίας τεχνικῆς ἐπιτροπείας εἰς τὸ δῖλημμα ἢ νὰ παραβῶμεν τὸ ἄρθρον 9 τῆς συμβάσεως χάριν τῆς τηρήσεως τοῦ 4 ἢ νὰ παραβῶμεν τὸ τέταρτον, ὅπως σεβασθῶμεν τὸ 9. Μόνον δ' ἐὰν ὑπῆρχε στερεὸν ἔδαφος, ἤθελεν εἶσθαι δυνατόν νὰ ἐκπληρώσωμεν τὰς διατάξεις ἀμφοτέρων τῶν ἄρθρων, ὡς προφανῶς ἐσχόπει ὁ συντάκτης τοῦ σχεδίου, ὁ Pascal.

Ἐκ τούτων λοιπὸν ἔπεται, ὅτι ὑπάρχοντος ἐδάφους, οἷον τὸ ἀνευρεθέν, ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σχεδίου Pascal καθίσταται *ἀδύνατος*, ἐν σχέσει πρὸς τὰς οὐσιώδεις διαστάσεις, τὰ σχήματα καὶ τὰς ἀναλογίας, τὰς προβλεπομένας ὑπὸ τῶν ἄρθρων 2, 3, 4 καὶ 9 τῆς συμβάσεως. Ὁ Κοντογούρης φυσικῶ τῷ λόγῳ ἰσχυρίζεται, ὅτι ἀφ' οὗ αἱ ἐργασίαι τοῦ κυματοθραύστου ἐξετελέσθησαν ἐν μέρει, ἔπεται δὴθεν, ὅτι εἶναι προφικῶς ἐκτελεσταί, ἄρα οὐδεὶς λόγος περὶ ἀληθοῦς ἀδυναμίας!

Ἄλλ' ἐν τούτῳ ὑπολανθάνει σπουδαία πλάνη.

Τὰ ἐν τῇ *συμβάσει ὀριζόμενα ἔργα τοῦ κυματοθραύστου*, τὰ ἀνταποκρινόμενα εἰς τὰ διαγράμματα καὶ τὰς ἐγκαρσίας διατομὰς τοῦ σχεδίου Pascal, δὲν ἐξετελέσθησαν, διότι ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν ἦν ἀδύνατος· ἐξετελέσθησαν ἔργα ἄλλων διαστάσεων, ἄλλων διατομῶν, ἄλλων ἀναλογιῶν τοῦ ὑλικοῦ, ἅτινα βεβαίως ὑπὸ τὰς δεδομένας φυσικὰς περιστάσεις, ἀνταποκρίνονται μὲν εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς πόλεως Πατρῶν ἐπιδιωκομένους σκοπούς, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ταυτισθῶσι πρὸς τὰ ἐν τῇ *συμβάσει ὀριζόμενα ἔργα*.

Τῆς δ' ἐκτέλεσεως τῶν ἔργων *κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως τοῦ 1879 οὔσης ἀδυνατοῦ*, δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποχρέωσωμεν τὸν Magnac εἰς τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆν. Ἐὰν δὲ πρόκηται νὰ γείνωσιν *ἄλλα ἔργα*, πρὸς κατσκευὴν τοῦ λιμένος Πατρῶν, ἀνάγκη νέων περὶ τούτου συμφωνιῶν.

VIII.

Ἴσως ὅμως ἀντιτάξῃ τις, ὅτι ταῦτα πάντα στεροῦνται σημασίας ἀπέναντι τοῦ ἄρθρου 23.

«Ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ, φρονεῖ ὁ Κοντογούρης, ὁ Magnac ἀνέλαβε τὴν κατασκευὴν τῶν ἔργων ἐπὶ ἰδίῳ αὐτοῦ κινδύνῳ καὶ διὰ πᾶσαν περίπτωσιν προβλεπομένων καὶ μὴ κατακαθίσεων.»

Ἄλλ' ἡ ἐρμηνεία αὕτη εἶναι ἀνακριθῆς καὶ περιέχει οὐσιῶδες χάσμα· διότι κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ἄρθρου 23 ὁ Magnac ἀνέλαβε «τὰ ἀνωτέρω ὀρισθέντα ἔργα» ἄρα τὰ ἀνταποκρινόμενα τῷ σχεδίῳ Pascal καὶ συμφώνως πρὸς τὰς ἐγκαρσίας διατομὰς τοῦ Pascal καὶ τὰ ἄρθρα 2, 3, 4 καὶ 9.

Παρουσιαζομένης λοιπὸν ἀνάγκης ἔργων οὐσιωδῶς διαφθῶν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ συμβάσει ὀριζομένων, τὸ ἄρθρον 23, ὅπερ κατέχει δευτερεύουσαν θέσιν καὶ προώριται τὰ ἀσφαλιστὴν ἐκτέλεσιν «τῶν ἀνωτέρω ὀρισθέντων ἔργων» δὲν δύναται τὰ χωρήσει.

Ἴσως ὅμως ἐπίσης ἀντιεῖπῃ τις, ὅτι κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην τὸ ἄρθρον 23, τὸ ἐπιβάλλον τῷ ἐργολάβῳ πάντας τοὺς κινδύνους, ἀπογυμνοῦται πάσης σημασίας. Ἄλλ' οὐδαμῶς· διότι, κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀπόλλυσι μόνον τὸ ἀπεριόριστον καὶ ὑπέρμετρον, ὅπερ ἐσφαλμένως ἀποδίδονται αὐτῷ ὑπὸ τῶν μὴ ἐξεταζόντων αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ μὴ συνδυαζόντων αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν τῆς συμβάσεως ὄρων.

Ἄναμφιβόλως κατὰ τὸ ἄρθρον τοῦτο ὁ ἐργολάβος ὀφείλει νὰ φέρῃ μεμονωμένα τινὰ τυχηρά, ἔστω καὶ ἐκ θεομηνιῶν προερχόμενα π. χ. τὴν ἐξ ἐκτάκτου καταγίδος καταστροφὴν μέρους τοῦ κυματοθράυστου, εἴτε τὸ ναυάγιον τῶν ἐκ τῶν λατομείων εἰς τὸν λιμένα Πατρῶν μεταφερόντων λίθους πλοίων, τὸ ἐπελθὼν ἐκ τρικυμίας ἢ ἐξ ἄλλου τινὸς τυχηροῦ· ἔτι δ' ὁ ἐργολάβος ὀφείλει νὰ φέρῃ καὶ τὸ βᾶρος τῶν ἐκτάκτων ἀναγκῶν πλείονος ὑλικῆς ἢ μείζονος ἐργασίας, ἕνεκα κατὰ τόπους ἐκτάκτου βάρους τῆς θαλάσσης, ἀφ' οὗ συνήψε τὴν σύμβασιν κατ' ἀποκοπὴν.

Διότι παρὰ πάντα ταῦτα τὰ τυχηρά πάντως ἀπέμεινε τὸ δυνατόν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων κατὰ τὸ διάγραμμα καὶ τὰς ἐγκαρσίας διατομὰς τοῦ σχεδίου Pascal.

Ἄλλ' οὐδὲν χορηγεῖ ἡμῖν τὸ δικαίωμα ν' ἀποχωρίσωμεν τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀπὸ τῶν λοιπῶν ὄρων τῆς συμβάσεως, εἰς οὓς μάλιστα αὐτὸ παραπέμπει, νὰ λάβωμεν αὐτὸ μεμονωμένον καὶ νὰ μεταχειρισθῶμεν αὐτὸ ὡς μοναδικὴν βάσιν τῶν σχέσεων τῶν μερῶν, ὡς ἀποπειρᾶται ὁ Κοντογούρης· διότι κατὰ τὴν 1. 24 D. de leg. 1. 3. Incivile est nisi tota lege perspecta una aliqua particula ejus proposita judicare vel respondere, ὅπερ ἰσχύει οὐ μόνον ἐπὶ νόμων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ συμβάσεων. Εἶναι δὲ μὴ νομικὸν ἐπιστημονικῶς νὰ ἀπομονῶμεν ἐν ἄρθρῳ ἕκ τινος μείζονος ὅλου καὶ μόνον κατ' αὐτὸ νὰ κρίνωμεν ἢ νὰ ἐκδίδωμεν γνωμοδοτήσεις. Ὁ δὲ Κοντογούρης ἀπέχει τοῦ νὰ ἦ ἀπηλλαγμένος τῆς μομφῆς ἐπὶ ταιαυτῇ μὴ νομικῇ πορείᾳ.

IX.

Οἱ ἀντιφρονοῦντες διατείνονται, ὅτι ὁ Magnac συνῆψε τυχηράν σύμβασιν — alea — καὶ ἀνεδέξατο πάντας τοὺς κινδύνους· ἐρρίφθησαν, φρονοῦσιν, οἱ κύβοι — le jeu est fait —, ἄρα ὁ Magnac οὐδὲν δύναται ν' ἀντείπη κατὰ τοῦ ὅτι ἡ τύχη ἀπέβη κατ' αὐτοῦ.

Ἄλλά, ἐρωτῶμεν, ποῦ τὸ τοῦ παίχτου κέρδος, ὅπερ ἤθελεν ἀπολαύσει ὁ Magnac, ἂν ἠννοεῖτο ὑπὸ τῆς τύχης; προφανῶς ἐλπίζει ἐκ τῆς συμβάσεως μόνον κέρδος, ἐξ ἐπιχειρήσεως, οὐδὲν ἐνέχον τὸ ἔκτακτον.

Ἄληθῶς δὲν πρόκειται περὶ συμβάσεως παιγνίου, ἀλλὰ περὶ μισθώσεως. Ὁ σκοπὸς τῆς συμβάσεως ὑπῆρξε σπουδαῖος δηλ.: ἡ κατασκευὴ λιμένος ἐν Πάτραις. Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ ἔργου ἀνετέθη εἰς ἐργολάβον καὶ ἐταιρίαν, οἵτινες ἀναλαμβάνουσι σπουδαίως τοιαύτας ἐπιχειρήσεις.

Ἐπομένως δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν, ὅτι οἱ ἐργολάβοι οὗτοι ἤθελον νὰ ἐπιχειρήσωσι παίγνιον, ὅπερ ἠδύνκτο νὰ χαρακτηρησθῆ ὡς μὴ ἔντιμον καὶ ὡς ἀγυρτικόν. Οὐδ' εἰς τὴν λιμενικὴν ἐπιτροπὴν θὰ ἤρμυζε νὰ συνάψῃ μετὰ παικτῶν σύμβασιν, σκοποῦσαν τὴν ἐκτέλεσιν ἔργου, εἰς μέγιστον βαθμὸν ἐπιδρῶντος ἐπὶ τῆς προόδου τῆς τε πόλεως Παιτρῶν καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Καὶ ἐκ τῶν σκέψεων ἄρα τούτων ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἄρθρ. 23 δὲν δύναται νὰ ἔχη τὴν ἔκτασιν, ἣν ἀποδίδωσιν αὐτῷ ὁ Κοντογούρης.

Εἰς δὲ τὸ ἐρώτημα, πῶς ὁ Magnac ἀπεφάσισε νὰ ὑπογράψῃ ρήτραν, ὅπως δῆποτε τόσῳ ἀπατηλήν, οἶα ἡ τοῦ ἄρθρου 23 τῆς συμβάσεως, εὐρίσκομεν ἀρμύζουσας τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν.

Αἱ κυβερνήσεις καὶ αἱ δημόσιαι ἀρχαὶ εἰς πᾶν κράτος ἐθίζουσι νὰ ἀναγράψωσιν ἐν ταῖς συμβάσεσιν αὐτῶν μετὰ χορηγητῶν καὶ ἐργολάβων, βαρεῖς ὄρους, χάριν ἀσφαλείας, κατὰ πάσης τυχόν καταχρήσεως τῶν μετ' αὐτῶν συμβαλλομένων. Τὰς τοιαύτας δὲ ρήτρας ἀποδέχονται συνήθως οἱ χορηγηταὶ καὶ ἐργολάβοι, φρονοῦντες ὅτι αὐταὶ περιέχουσι μόνον εἰδός τι ἐγγυήσεως κατὰ πάσης ἀπρεποῦς καὶ ἀντικειμένης τῇ συμβάσει διζωγῆς κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν συμπεφωνημένων καὶ ὅτι ἐπομένως αἱ τοιαῦται ρήτραι χρησιμεύουσι μόνον, ὅπως ἀποσοβῆται πᾶσα ἀδικαιολόγητος ἀναβολὴ καὶ στρεψοδικία. Τόσῳ δ' εὐχερέστερον ἀποδέχονται ταύτας, ὅσῳ ὀριστικωτέραν πρόθεσιν ἔχουσι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου ἀληθῶς καὶ συμφώνως τῇ τέχνῃ· ἀλλ' οὐδόλως ὑποθέτουσιν, ὅτι θέλει γείνειν καὶ ἐκμετάλλευσίς τῶν τοιούτων ρητρῶν ἐναντίον αὐτῶν. Βεβαίως δ' ἡ ἐκμετάλλευσίς αὕτη, ἐν τῷ προκειμένῳ, πολλῶ ἀπέχει καὶ τῶν διαθέσεων τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως.

Ἄλλως ὁ Magnac καὶ ἔτι εὐκολώτερον ἠδύνκτο νὰ δεχθῆ τὸ ἄρθρ. 23, ἀφ' οὗ τὰ προηγούμενα ἄρθρα ἔθετον ὡς βάσιν αὐτοῦ ὠρισμένον σχέδιον, ἔτι δὲ καὶ αὐτὸ τὸ 23 ἄρθρον παραπέμπει εἰς τὰ προηγούμενα ἐκεῖνα, ὡς εἰς θεμελιώδη.

X.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς οὐσιώδους πλάνης, γνωστὸν ὑπάρχει, ὅτι πολλάκις ἐξ εὐλόγων αἰτιῶν καθίσταται ἀμφίβολον, ἂν ἡ δεδομένη πλάνη εἶναι οὐσιώδης, ἀφορώσα εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἢ ἐπουσιώδης, ἀναγομένη εἰς μόνας τὰς ιδιότητας.

Τὸ καθ' ἡμᾶς θὰ ἐδεχόμεθα ἐν τῷ προκειμένῳ οὐσιώδη πλάνην, ἀφ' οὗ πρόκειται νὰ κατασκευασθῇ ἔργον κατὰ τὸ εἶδος ὅλως διάφορον τοῦ ἐν τῇ συμβάσει προβλεπομένου.

Ἐν τούτοις δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ διατρίψωμεν περὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο μακρότερον, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον ἐνταῦθα ὑπάρχει ἡ περίπτωση, καθ' ἣν καὶ ὁ Κοντογούρης δέχεται οὐσιώδη πλάνην, ἥτοι ὅτι ὁ ἕτερος τῶν συμβαλλομένων ἐπλανήθη διὰ ψευδῶν παραστάσεων τοῦ ἄλλου.

Ἄλλὰ περὶ τούτου ἐπανελευσόμεθα κατωτέρω.

Διὰ τῶν προειρημένων ἀπεδείχθη, ὅτι ὁ ἐργολάβος Magnac δὲν ὑποχρεοῦται νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰ λιμενικὰ ἔργα, διότι εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὰ συμφώνως τοῖς διαγράμμασι καὶ ταῖς ἐγκαρσίαις διατομαῖς τοῦ σχεδίου Pascal, ὡς ὀρίζουσι τὰ ἄρθρα 2, 3, 4 καὶ 9 τῆς συμβάσεως.

Τὸ περαιτέρω ζήτημα δ' εἶναι, ἐὰν ὁ ἐργολάβος Magnac δικαιοῦται νὰ ἐγείρῃ ἀξιώσεις περὶ ἀποζημιώσεως καὶ κατὰ ποίαν ἔκτασιν.

Γ'. Ὑποχρέωσις τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν τοῦ ἐργολάβου.

XI.

Μὴ ἐξακολουθῶν ὁ ἐργολάβος Magnac τὰ λιμενικὰ ἔργα δύναται ἀναμφιβόλως νὰ ἀπαιτήσῃ ἀποζημιώσιν ἐφ' ὅσον ἡ πόλις Πάτραι χρησιμοποίησῃ τὰ ἤδη κατασκευασμένα ὑπ' αὐτοῦ ἔργα καὶ ὠφελήθῃ ἐκ τούτου, διότι ἤθελεν εἶσθαι ὅλως ἀδίκον νὰ πλουτήσῃ ἡ πόλις εἰς βάρος τοῦ μετ' αὐτῆς συμβληθέντος.

Ἐν τούτῳ δὲ καὶ μόνῳ θέλουσι νὰ περιορίσωσι, πολλοὶ τῶν νομικῶς γνωμοδοτησάντων, τὰς περὶ ἀποζημιώσεως ἀξιώσεις τοῦ ἐργολάβου. Ἄλλ' ἀδίκως, διότι ἡ ὑποχρέωσις τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς πρὸς πλήρη ἀποζημιώσιν προκύπτει ἐκ δύο λόγων :

Ὁ ἐργοδότης, ὁ συνάπτων μετὰ τοῦ ἐργολάβου σύμβασιν περὶ ἐκτελέσεως ἔργου —*locatio conductio operis*— ἐνέχεται αὐτῷ *εἰνεκα πάσης πληροφορίας καὶ δηλώσεως* αὐτοῦ, ἀφορώσης εἰς τὸ ἔργον καὶ ὀφείλει πλῆρες τὸ διαφέρον, ἐν ἡ περιπτώσει αἱ πληροφορίες αὐταὶ καὶ αἱ δηλώσεις εἰσὶν ἐσφαλμένα.

Ἡ δὲ τοιαύτη ὑποχρέωσις ἀναφέρεται οὐχὶ μόνον εἰς τοιαύτας πληροφορίας, δι' ἃς ὁ ἐργοδότης ἀνεδέξατο ρητῶς τὴν εὐθύνην—*promissa*—, ἀλλὰ καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην δῆλωσιν γενομένην κατὰ τὴν συναψιν τῆς συμβάσεως—*dicta*.

Τούτο ισχύει μάλιστα καὶ ἐπὶ ἀγοροπωλησίας I. 13 § 3 D. de action. empti venditi 19. 1. Quid tamen si ignoravit quidem furem esse, adseveravit autem bonae frugi et caro vendidit? videamus an ex empto teneatur et putem tenere. atqui ignoravit sed non debuit facile quae ignorabat adseverare! Inter hunc igitur et qui scit et tacuit non multum interest. Qui scit praemonere debuit furem esse, hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem,

Κατὰ δὲ τὰ Βασιλικά ἐπίσης. (IΘ'. η'.) 13 § 3.

«Εἰδὲ καὶ μὴ ἦδει μὴ κλέπτην αὐτὸν εἶναι, διεβεβαιώσατο δὲ πιστὸν καὶ »χρήσιμον πιπράσκει, ὁ μὲν εἰδὼς ἐκ τοῦ μὴ ὑπομνησαί τὸν ἀγοραστήν ἐρέχεται· ὁ δὲ ἀγροῶν ἐκ τοῦ προπετῶς τὰ μὴ ὄντα διαβεβαιώσασθαι.»

Ὁ πολλῶν λοιπὸν δούλων κλέπτην, ἀλλὰ βεβαιῶν ὅτι εἶναι πιστὸς καὶ χρήσιμος, κίπερ ἐν πλάνῃ διατελῶν, ἐρέχεται οὐχ ἦττον ἕνεκα τῆς ἐλαφρότητος, μεθ' ἧς ἐβεβίωσε τὸ ἐναντίον. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ταῦτα δὲν ἐφαρμόζονται μόνον εἰς τὴν ἀγοροπωλησίαν δούλων, ἀλλ' εἰς ἀγοροπωλησίαν παντὸς εἶδους, διότι ὁ δούλος ἐλήφθη μόνον ὡς παράδειγμα.

Καὶ ἄλλο παράδειγμα, ἂν τις πωλήσῃ σκεῦος καὶ βεβαιώσῃ, ὅτι εἶναι ἀκέραιον, ἐν ᾧ ἀληθῶς δὲν εἶναι. Οἱ δὲ ρωμαϊκοὶ νόμοι, ἐξ ὧν ἐλήφθη τὸ παράδειγμα τοῦτο, προσθέτουσι ρητῶς, ὅτι ἡ αὐτὴ ἀρχὴ κρατεῖ καὶ ἐν τῇ μισθώσει.

L. 6 § 4 D. eod. 19. 1.

Si vas mihi vendideris ita, ut adfirmares integrum, si id integrum non sit, etiam id quod eo nomine perdiderim praestabis mihi . . . . . quod et in locatis doliis prastandum Sabinum respondisse Minicius refert.

Βασιλ. (IΘ'. η'.) 6.

«Καὶ περὶ τοῦ ἐὰν ἐλλείπῃ τῷ μέτρῳ τῷ λεχθέντι ἢ τῷ σταθμῷ. καὶ εἰ τοῦ »σκενούς ἀκέραιον μὴ ὄντος ἀπώλετο τι ὁ ἀγοραστής, εἰ μὴ τὸ ἐναντίον συνέδο- »ξεν· ὅπερ γίνεται καὶ ἐπὶ μισθώσεων πίθων».

Προφανέστατον δ' ἐστὶ πόσον ἰδίως ἐν τῇ locatio conductio operis εἶναι ὀρθὸν νὰ ἐνέχεται ὁ ἐργοδότης διὰ τὰς πληροφορίας του, διότι ἐν αὐτῇ πρόκειται περὶ ὑποθέσεων τοῦ κυρίου τῶν ἔργων, ἅτινα ὁ ἐργολάβος κέκληται νὰ ἐκτελέσῃ πρὸς τὸ συμφέρον καὶ κατὰ τὰς ἡδηγίας ἐκείνου.

Οὐ μόνον δὲ ρηταί, ἀλλὰ καὶ σιωπηραὶ διαβεβαιώσεις τίκτουσιν ὑποχρέωσιν.

L. 21 § 2 D. de action. em. vend. 19. 1. 45 D. de contr. empt. 18.1.

Windscheid Πανδ. τόμ. Β. § 395 σημ. 2.

XII.

Ἐν τῇ συμβάσει τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς Πατρῶν μετὰ τοῦ ἐργολάβου Magnac ὑπάρχουσι πολυσήμαντοι διαβεβαιώσεις ὑπὲρ τοῦ δευτέρου τούτου.

Καὶ πρῶτον ἔμμεσοι τοιαῦται διαβεβαιώσεις εὗρηνται καὶ ἐν αὐτῷ τῷ 2 ἄρθρῳ τῆς συμβάσεως, δι' οὗ ἀνατίθεται τῷ ἐργολάβῳ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ἔργα συμφώνως τοῖς σχεδίοις καὶ ταῖς ἐγκαρσίαις διατομαῖς τοῦ μηχανικοῦ Pascal, προσηρητημέναις τῇ συμβάσει. Τὰ δὲ σχέδια καὶ αἱ ἐγκάρσιαι διατομαὶ τοῦ Pascal στηρίζονται, ὡς πολλαχῶς ἤδη εἴρηται, ἐξ ὀλοκλήρου ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως, ὅτι εἰς βάθος 17 μέτρων ὑπάρχει ἕδαφος στερεόν.

Ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω, ὅτι αὐτὸς ὁ Pascal εἶχεν ἐκφράσει τοῦτο ἐνώπιον μέλους τῆς πρώτης τεχνικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ὑπουργείου, προσθεὶς ὅτι ἔλαβε καὶ αὐτὸς περὶ τούτου ὠρισμένως διαβεβαιώσιν παρὰ τοῦ τότε διευθυντοῦ τῶν δημοσίων ἔργων ἐν Ἑλλάδι Σκαλιστήρη καὶ ὅτι ἔκτοτε ἐπίστευσε ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν ὑπαρξίν τοιοῦτου ἐδάφους.

Ἐν δὲ τῇ ἰδέᾳ του ταύτῃ ἐνισχύθη ὁ Pascal διὰ τῆς γενομένης αὐτῷ ἐπιδείξεως ἄμμου καὶ χάλικος, ὡς ἐξαχθέντων ἐκ τοῦ μέρους, ἔνθα ἐμελλε νὰ κατασκευασθῇ ὁ κυματοθραύστης, ἐν ᾧ τὰ συστατικὰ ταῦτα στοιχεῖα τοῦ ἐδάφους εἶχον εὐρεθῆ ἐν ἄλλῳ μέρει τοῦ λιμένος.

Κατ' ἀνχοίνωσίν τινα δὲ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ἐργολάβου καὶ ὁ Μαρκόπουλος, μέλος τῆς δευτέρας τεχνικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ ὑπουργείου, ἐδήλωσεν ἐν τῇ συνεδριάσει αὐτῆς κατὰ τὴν 17 Ἰουλίου τρ. ἔτους καὶ ἐνώπιον τῶν προσκεκλημένων εἰς αὐτὴν ἀντιπροσώπων τῆς ἐταιρίας, ὅτι αὐτός, εἶναι ὁ κυριώτατος, ἀλλὰ καὶ ἀκούσιος δημιουργὸς τῆς πλάνης ταύτης. Διότι μηχανικὸς ὢν τότε τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς ἐπέδειξε τῷ Pascal, ἅμα ἐλθόντι εἰς Πάτρας πρὸς μελέτην τοῦ σχεδίου, σάκκον πλήρη χάλικος, λέγων ὅτι τὸ ὑλικόν τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἐμελλε νὰ κατασκευασθῇ ὁ κυματοθραύστης. Αὐτοπροαιρέτως δ' ὁ Μαρκόπουλος προσέθηκεν, ἐν τῇ αὐτῇ συνεδριάσει τῆς 17 Ἰουλίου, ὅτι ὁ χάλιξ οὗτος προήρχετο ἐξ ὅλων ἄλλου σημείου τοῦ λιμένος.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἐντεῦθεν προκυπτούσης ἀποδείξεως, ὅτι τὸ σχέδιον Pascal στηρίζεται ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως περὶ ὑπάρξεως στερεοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 17 μέτρων καὶ ἀπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἐγκαρσίων διατομῶν, τῶν ἐν τῷ σχεδίῳ Pascal, καταδείκνυσι τὸ αὐτό. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σαφέστατα ἐκφράζεται τοῦτο καὶ ἐν ἄπασιν τοῖς κατ' ἰδίαν ὄροις τοῦ σχεδίου, ὡς ἤδη προεξετέθη. Εἶναι δὲ προφανές ὅτι ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ Πατρῶν, δοῦσα εἰς ἐργολαβίαν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν λιμενικῶν ἔργων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδίου τούτου τοῦ Pascal καὶ συμφώνως τοῖς ἐν αὐτῷ ὀρισμοῖς ὡς καὶ ταῖς ἐγκαρσίαις διατομαῖς, ἐποίησατο ἐμμέσως τὴν δια-

βεβαίωσιν, ὅτι ἡ προϋπόθεσις ἐδάφους στερεοῦ συμφωνεῖ τοῖς πράγμασι καὶ ὅτι ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου τούτου εἶναι δυνατή.

Ἄλλ' ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ δὲν περιωρίσθη εἰς ἐμμέσους διαβεβαιώσεις· ἐξ ἐναντίας ἡ σύμβασις ἐν ἄρθρ. 3 περιέχει τὴν ρητὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι «τὸ φυσικὸν ἔδαφος εὐρίσκεται κατὰ μέσον ὄρον εἰς 17,00 μ.» καὶ ἡ πληροφορία αὕτη ἐλήφθη ἐκ τοῦ σχεδίου Pascal. Ἡ δὲ σημασία αὐτῆς προκύπτει σαφῶς ἐκ τῶν διασαφήσεων, τῶν ἐπὶ τοῦ σχεδίου Pascal ὑπὸ τούτου γενομένων, ἐν αἷς ἐπὶ λέξει προεξαίρονται τὰδε.

«La cote moyenne sur l'axe est de 16 mètres, nous avons supposé 17 mètres, pour faire la part du tassement, qu'un remblai de cette importance doit présenter. ²»

Ἐν τῇ συνεδριάσει αὐτῆς, τῇ 29 Μαΐου|10 Ἰουνίου 1883, ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ Πατρῶν κάλλιστα ἐνόησε τὴν βαρύτητα τῆς δηλώσεως ταύτης περὶ ὑπάρξεως στερεοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 17 μ., ἀλλ' ἀπέκρουσεν αὐτὴν διὰ τοῦ ἰσχυρισμοῦ, ὅτι «ἡ δήλωσις αὕτη ἐσκόπει νὰ προσδιορίσῃ τὴν κλίσιν τῆς κλιτύος τοῦ κυματοθραύστου.» Ἡ ἐρμηνεῖα αὕτη ὁμως στερεῖται πάσης ἐννοίας, διότι ἡ κλίσις τῆς κλιτύος εἶναι ἀνεξάρτητος τοῦ βάθους.

Ἡ δήλωσις περὶ τοῦ ἐδάφους ἀληθῶς μὲν ἐτέθη παρεμπιπτόντως, οὐχ ἥττον προφανῶς περιέχει αὐτοτελεῆ ἔννοιαν καὶ προσδιορίζει ἀπολύτως τὰ κατὰ μέσον ὄρον ὅρια τοῦ ἔργου πρὸς τὰ κάτω.

Κατὰ τὰ προμνημονευθέντα χωρία τῶν νόμων ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ εὐθύνεται διὰ πάσας τὰς συνεπειὰς τοῦ ἐσφαλμένου τῶν ἐν τῇ συμβάσει γενομένων δηλώσεων καὶ διαβεβαιώσεων τῆς. Ἡ δ' εὐθύνη τῆς αὕτη οὐδόλως δύναται ν' ἀλλοιωθῇ ἐκ τοῦ περιστατικοῦ, ὅτι ὁ Magnac ἀνέλαβεν ἐν ἄρθρ. 23 τοὺς κινδύνους τῆς ἐπιχειρήσεως· διότι διὰ τῆς ρήτρας ταύτης οὐδόλως ἐσκοπεῖτο ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς ἀπὸ τῆς εὐθύνης, ἣν ἀνέλαβε διὰ τῶν δηλώσεων καὶ τῶν διαβεβαιώσεων, ἐξ ἐναντίας δὲ τὰ ἄρθρα συμπληροῦσιν ἄλληλα, ὡς ἀπεδείχθη ἀνωτέρω.

Ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ εὐθύνεται διὰ τὴν ἐν τῇ μετὰ τῆς ἐργολαβίας συμβάσει γενομένην δήλωσιν τῆς ὡς πρὸς τὸ κατὰ μέσον ὄρον βάθος τοῦ στερεοῦ ἐδάφους. Ὁ δ' ἐργολάβος εὐθύνεται διὰ πᾶν ἄλλο, προβλεφθὲν ἢ μὴ, συμβάν, συνεπαγόμενον ἀνάγκην λίθων καὶ ἐργασίας, μείζονα ἢ ἐλάσσονα τῆς ὑπὸ τοῦ σχεδίου Pascal προβλεπομένης.

XIII.

Κατὰ τῶν ἀξιώσεων τοῦ Magnac ἀντετάχθη, ὅτι τῷ ἐργολάβῳ ἀπέκειτο, πρὶν ὑπογράψῃ τὴν σύμβασιν, νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς φύσεως τοῦ πυθμένου. Βεβαίως

² Τὸ κατὰ μέσον ὄρον ποτὸν ἐπὶ τοῦ ἄξονος εἶναι 16 μέτρα, ὑπεθέσαμεν δὲ 17 μέτρα, ὅπως συμπεριληφθῇ καὶ ἡ κατακάθισις, ἣν τόσον σπουδαία ἐπιχωμάτωσις θέλει παρουσιάσει.

εὐκατῶν νὰ συνέβαινε τοῦτο εὐχ, ἦσαν οὐδεὶς δύναται νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπομένων ἰσχυρισμῶν τῆς ἐργολαβίας.

Ἡ ἐξακριβωσις τῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ πυθμένος κατὰ πρῶτον λόγον ἦν καθήκον τοῦ ἐργοδότη, ἐπὶ τόπου εὐρισκομένου καὶ ὀφείλοντος νὰ διατελῇ ἐν γνώσει τῶν τοπικῶν παραδόσεων, καλέσαντος δὲ εἰδικούς μηχανικούς πρὸς καταρτισμὸν σχεδίου τοῦ λιμένος καὶ δικθέντος ὑπὲρ τῆς μελέτης τοῦ ζητήματος τοῦλάχιστον ὅ ἔτη, ἀπὸ τοῦ σχεδίου Pascal, 1873, μέχρι τοῦ σχεδίου Σκαλιστήρη, 1879.

Τούναντίον δ' ὁ ἐργολάβος, ὅστις ἦλθεν εἰς Ἑλλάδα ὅπως ἐν βραχείᾳ προθεσμίᾳ ποιήσῃται προσφοράς, στερούμενος καταλλήλως πρὸς τὸν σκοπὸν μεμορφωμένων ἐργατῶν καὶ τῶν μηχανημάτων τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἐξακριβωσιν τοῦ ἐδάφους, πρακτικῶς οὐδὲν ἄλλο ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἢ νὰ ἀφειθῇ εἰς τὸ σχέδιον, ὅπερ εἶχε παρασκευάσει τεχνικὴ ἀθηντία πρώτης τάξεως· ταῦτα δ' εἰσὶ τοσοῦτω μᾶλλον εὐλογα, καθόσον, τὸ ἀκριβῶς ὠρισμένον τοῦτο σχέδιον ἀπετέλει συστατικὸν μέρος τῆς κατ' ἀποκοπὴν συμβάσεως, ἐν ἣ ἀνεξαρτήτως τῆς ἠθικῆς ἐγγυήσεως ὑπῆρχε καὶ σαφὴς καθορισμὸς τῶν κινδύνων, οὓς ὁ ἐργολάβος, δι' αὐτῆς ἀνελάμβανεν. Ὁ Magnac, παρατηρεῖ πρὸς τούτοις, ὅτι ἐὰν οἱ ἐργολάβοι, οἱ κληθέντες ὅπως ποιήσωνται προσφοράς, ἀντὶ νὰ ἀφειθῶσιν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ ἐργοδότη ὀφείλον νὰ βεβαιωθῶσι περὶ τῶν βάσεων τῆς συμβάσεως δι' ἰδίας καὶ πλήρους ἐρεύνης τοῦ λιμένος ἐν τῷ βάθει αὐτοῦ, βεβαιῶς δὲν ἤθελε δυνηθῆ ἢ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ νὰ προβῇ εὐκόλως εἰς τὴν σύναψιν συμβάσεως. Διότι οὐδεὶς ἐργολάβος, ὑποκείμενος εἰς τοὺς κινδύνους τοῦ συναγωνισμοῦ, ἤθελε δυνηθῆ νὰ καταβάλλῃ, ἴσως ὅλως ματαιῶς, τὰς σπουδαίας θυσίας χρόνου τε καὶ χρημάτων, ὅσας ἀναγκαιῶς θὰ συνεπήγετο ἀκριβῆς τοῦ ἐδάφους ἀνεξερεύνησις.

Ἄλλ' ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ Πατρῶν νομίμως εἶναι ἀδύνατον ν' ἀπαλλαγῇ τῆς εὐθύνης, ἣν ἀνέλαβε διαθεβαιούσα τὴν ὑπαρξίν τοῦ στερεοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 17 μ. ὅπως δ' ἀπαλλαγῇ ἔδει τὸ ἐσφαλμένον τῶν διαθεβαιώσεών της νὰ ἦναι γνωστὸν τῷ ἐτέρῳ συμβαλλομένῳ ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἦναι τόσῳ ὀφθαλμοφανές, ὥστε ὁ ἐργολάβος ἀναγκαιῶς ὀφείλε ν' ἀντιληφθῇ αὐτό. Πρὸβλ. l. 55 D. de aed. ed. 21. 1 non tamen dissolutam ignorationem emptoris excusare oportebit.

Ἄλλ' οὐδεὶς λόγος περὶ τοιαύτης «dissoluta ignorantia» τοῦ ἐργολάβου Magnac ἐν σχέσει πρὸς τὰ συστατικὰ στοιχεῖα ἐδάφους, οὕτινος ἡ ἐπιφάνεια εὐρίσκεται εἰς βάθος 16—17 μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ οὕτινος ἡ ἀνεξερεύνησις ὀφείλε νὰ προχωρήσῃ εἰς σημαντικῶς μείζον βάθος.

Ὁ Κοντογούρης ἐπικαλεῖται καὶ τὸ ἀκόλουθον σχόλιον τοῦ Rogron ἐπὶ τοῦ ἀρθρ. 1792 τοῦ Γαλλικοῦ Κώδικος.

«Ὁ ἐργολάβος ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ τὸ ἐπάγγελμά του. Αὐτὸς ὀφείλε νὰ ἐξετάσῃ

» ἂν τὸ ἔδαφος, τὸ προωρισμένον νὰ δεχθῆ τὴν οἰκοδομὴν ἦτο κατάλληλον διὰ τοιαύτην οἰκοδομὴν.»

Ἡ δύναμις ὅμως τοῦ σχολίου τούτου περιορίζεται προφανῶς ἐν τῇ περιπτώσει, ἐν ἣ ὁ ἐργολάβος εἴτε ρητῶς εἴτε κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς συμβάσεως ἀνέλαβε τὸ βάρος τῆς τοιαύτης ἐρεύνης π. χ. ὅταν ἰδιώτης, ἀνατιθέμενος ἐργολάβῳ τὴν κατασκευὴν οἰκοδομῆς, ἐπιφορτίζῃ αὐτὸν νὰ συντάξῃ καὶ τὸ σχέδιον.

Ἄλλὰ τὸ πρᾶγμα λαμβάνει ὄλως διάφορον χαρακτῆρα, ὅταν, ὡς ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὁ ἐργοδότης ἀνέθετο τὴν σύνταξιν σχεδίου εἰς εἰδήμονα καὶ δὴ εἰς μηχανικὸν ὀνομαστόν, ὅταν τὸ σχέδιον τοῦτο προσδιορίζῃ ἀκριβῶς τὰς διαστάσεις καὶ τὰς ἐγκαρσίας τοῦ ἔργου διατομὰς καὶ ὅταν ὁ ἐργολάβος ἀναλαμβάνῃ μόνον τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ὠρισμένου τούτου σχεδίου. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν εἶναι ἔργον τοῦ ἐργολάβου νὰ θέσῃ ἐκ νέου ὑπὸ δοκιμασίαν τὴν βᾶσιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Ὁ ἐργοδότης ἀνέθηκε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σπουδαίου τούτου μέρους τῆς ἐργασίας ἄλλω, εἰς οὗ τὴν διάγνωσιν ὁ ἐργολάβος δύναται καὶ ὀφείλει νὰ ἀφεθῆ. Ἡ ὑποχρέωσις του δὲ τότε συνίσταται μόνον ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ ἔργου συμφῶνως πρὸς τὸ προδιαγεγραμμένον σχέδιον καὶ πρὸς τοὺς κανόνας τῆς τέχνης.

XIV.

Ἐπάρχει ἐπίσης καὶ ἄλλος λόγος, οὗ ἕνεκα ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ Πατρῶν ὀφείλει ἀποζημιῶσιν τῷ ἐργολάβῳ Magnac.

Κατὰ τὴν bona fides (καλὴν πίστιν), τὴν κρατοῦσαν ἐν τῇ locatio conductio operis (ἐργολαβία), ὁ ἐργοδότης ὀφείλει νὰ γνωρίσῃ τῷ ἐργολάβῳ πᾶν ὅ,τι γινώσκει ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν καὶ τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς, ἰδίᾳ δ' ἰσχύει τοῦτο περὶ τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ πρόκειται νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ἔργα ὁ ἐργολάβος.

Αἱ ἀρχαὶ αὗται καὶ ἐκ τῶν προμνημονευθέντων χωρίων τῶν νόμων ἐξάγονται καὶ ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων κεῖνται.

Ἐν ᾧ δ' ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ κατεῖχεν, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς πρώτης τεχνικῆς ἐπιτροπείας τοῦ ὑπουργείου, σπουδαιοτάτας πληροφορίας περὶ τοῦ πυθμένου, ἐν τούτοις δὲν ἀνεκοίνωσεν αὐτὰς εἰς τὸν Magnac.

Ἰδοὺ δὲ τί εὑρηται ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς εἰρημένης τεχνικῆς ἐπιτροπείας, εἰς ἣν ἐπετρέπη ἡ ἔρευνα τοῦ ἀρχείου τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς: «Ὁ μηχανικὸς τοῦ λιμένος δι' ἐγγράφου του ἀχρονολογήτου, πλὴν ἀνήκοντος ἀναγκαιῶς εἰς τὰ μέσα τοῦ ἔτους 1878, ἀνεκοίνωσε τῇ ἐπιτροπῇ, σχετικῶς πρὸς τὰς διαπραγματεύσεις τὰς διεξαγομένας μετὰ τοῦ Ἀγγλοῦ ἐργολάβου Furness ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς:»

«Ὁ μηχανικὸς Sanders, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Furness, ἐποίησατο δοκιμὰς τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους ἐν τῷ λιμένι καὶ κατεμέτρησε τὸ βάθος αὐτοῦ ἔν τε τῇ λεκάνῃ καὶ ἐν τῷ ἄξονι τοῦ κατασκευαστέου κυματοθραύστου. Ἐκ τῆς ἐρεύνης δὲ ταύτης, γενομένης ἐνώπιόν μου, προκύπτει

»ὅτι 1) τὰ στρώματα, τὰ ἀποτελοῦντα τὸν πυθμὲν καὶ τὸ ὑπόστρωμα αὐτοῦ εἰς τοιαύτης ποιότητος, ὥστε δὲν εἶναι δυνατόν τὰ ἐκείθεν ἐξαχθόμενα ὑλικά νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς κατασκευὴν τοῦ πυρῆνος τοῦ κυματοθραύστου, ἀλλὰ δέον νὰ κατασκευασθῇ οὗτος ἐκ συντριμμάτων καὶ 2) τὸ μέσον βάθος ἐν τῷ ἄξονι τοῦ κυματοθραύστου, ὅπερ κατὰ Pascal εἶναι 17 μ. καὶ δὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς καθ' ἑν μέτρον κατακαθίσεως, ἀνευρέθη ὑπὸ τοῦ Sanders καὶ ἐμοῦ ἀνερχόμενον εἰς 17.80 μ. Κατ' ἄλλας δὲ καταμετρήσεις τοῦ ἐργοδηγοῦ τοῦ Sanders ἀνῆλθεν εἰς 17.83 μ.».

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκθεσιν τῆς τεχνικῆς ἐπιτροπείας ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1878 ἀποδεξάμενη τὰ ἀποτελέσματα τῶν καταμετρήσεων τοῦ μηχανικοῦ Sanders καὶ τὰς συνεπίαις αὐτῶν ἐδήλωσεν, ὅτι δέχεται τὴν διὰ συντριμμάτων ἀντικατάστασιν τῆς ἄμμου ἐν τῷ πυρῆνι τοῦ ἐξωτερικοῦ κυματοθραύστου.

Ἡ τροποποίησις αὕτη περιελήφθη καὶ ἐν τῷ σχεδίῳ Σκαλιστήρη.

Ὁ μηχανικὸς τοῦ λιμένος, ὁ λαβὼν μέρος εἰς τὰς καταμετρήσεις ταύτας καὶ ἀπευθύνας τὸ μνημονευθὲν ἔγγραφον πρὸς τὴν λιμενικὴν ἐπιτροπὴν, ἦν αὐτὸς οὗτος, ὅστις ἐν ἔτει 1873 ἐκ πλάνης ἔδειξε τῷ Pascal χάλικα, ὡς ἀποτελοῦντα τὸ ἔδαφος, ἐν ᾗ θέσει ἔμελλε νὰ γείνη ὁ κυματοθραύστης, ἐν ᾧ ὁ χάλιξ εἶχεν εὑρεθῆ ἀλλαχοῦ καὶ διὰ τούτου προῦκάλεσε τὴν σύνταξιν τοῦ σχεδίου καὶ τῶν ἐγκαρσίων διατομῶν τοῦ Pascal. Εἶχεν ἐπομένως καθήκον νὰ καταστήσῃ γνωστὴν τῇ λιμενικῇ ἐπιτροπῇ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολὴν τῶν περιστάσεων, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἔπραξεν.

Ἐπομένως ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ κατεῖχεν ἀσφαλεῖς πληροφορίας, ἐξ ὧν ἐξήγετο ἡ ἀνακρίβεια τῶν προϋποθέσεων τοῦ σχεδίου Pascal.

Προβάλλουσα δὲ, παρὰ ταῦτα, τῷ Magnac σχέδιον συμβάσεως, καθ' ὃ τὰ ἔργα ἔμελλον νὰ ἐκτελεσθῶσιν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σχεδίου Pascal, ρητῶς ὑποδεικνύοντος ὅτι ὑπάρχει φυσικὸν ἔδαφος εἰς βάθος 17 μέτρων καὶ συνάπτουσα ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὴν σύμβασιν χωρὶς νὰ ἀνακοινώσῃ τῷ μετ' αὐτῆς συμβαλλομένῳ Magnac τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἐνήργησε προφανῶς καὶ ἀναμφισβητήτως τούλάχιστον ἐν βαρεῖα ραθυμίᾳ — culpa lata, — ἧς αἰ συνέπεια, κατὰ νόμον, ἀφομοιοῦνται ταῖς τοῦ δόλου. Συνέπεια δὲ τῆς βαρείας ταύτης ραθυμίας εἶναι καὶ ἡ ὑποχρέωσις εἰς παροχὴν ὀλοκλήρου τοῦ διαφέροντος τοῦ ἐτέρου μέρους. Οὐδεμίαν δὲ συμφωνίαν ἐπιτρέπεται περὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς εὐθύνης ἐκ τοῦ δόλου καὶ τῆς βαρείας ραθυμίας.

L. 23 D. de R. J. 50. 17 non valere, si convenerit ne dolus praestetur: hoc enim bonae fidei iudicio contrarium est.

Dernburg Πανδ. τόμ. Β'. σ. 97.

Ἡ τεχνικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ ὑπουργείου πληροφορεῖ πρὸς τούτοις ὅτι ἐν τῷ ἀρχεῖφ

τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς εὗρεν ἀλληλογραφίαν τοῦ ἐργολάβου Dussaud, ἀφορῶσαν εἰς τὴν ποιότητα τοῦ πυθμένος, ἐν ᾗ θέσει ἔμελλε νὰ κατασκευασθῇ ὁ ἐξωτερικὸς κυματοθραύστης.

Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη, μὴ φέρουσα ἀκριβῆ χρονολογίαν, εἶναι ὅπως δῆποτε νεωτέρα τοῦ σχεδίου Pascal, ἀρχαιότερα δὲ τῆς συνάψεως τῆς μετὰ τοῦ Magnac συμβάσεως. Ὁ Dussaud εἶχεν ἐργασθῆ ἐν τῷ λιμένι Τεργέστης καὶ εἶχεν ἐκ τούτου ἀποκτήσει πείραν περὶ τῆς πηλώδους γῆς, ὅπως εἰδικὴν καὶ σπουδαίαν ἔχουσαν σημασίαν ἐπὶ τῆς ἐξετάσεως τοῦ πυθμένος ἐν τῷ λιμένι Πατρῶν. Πολλὰ δὲ προεξῆρεν ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ του ταύτη, αὐτὶ ὁ Pascal δὲν εἶχε προΐδει τὰς κατακαθίσεις, ἐνῶ μεγίστη πιθανότης ὑπῆρχεν, ὅτι ἔμελλον νὰ συμβῶσι τοιαῦται.»

Ἄρα ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ καὶ ἐκ τούτων προσέτι εἶχε λάβει γνῶσιν περὶ ὑπάρξεως ὑπόπτου ἐδάφους πρὶν ἢ συνάψῃ τὴν σύμβασιν, ἐπιμείνασα δ' ἐν τούτοις εἰς τὸ σχέδιον Pascal, ὅστις ὀρίζει, ὅτι ὑπάρχει στερεὸν ἔδαφος εἰς βάθος 17 μέτρων καὶ ὅστις στηρίζει ἐπὶ τῆς προϋποθέσεως ταύτης σχέδια καὶ ἐγκαρσίας διατομὰς, ὑπέπεσεν εἰς ἀσύγγνωστον ἀμέλειαν, ὑποχρεοῦσαν αὐτὴν ἀπέναντι τοῦ μετ' αὐτῆς συμβληθέντος Magnac, εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν.

XV.

Ὁ Κοντογούρης ὑποστηρίζει φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ γνωμοδοτήσει του, ὅτι ὁ ἐργολάβος Magnac εἶχεν ἐπίσης λάβει, κατὰ τὴν σύναψιν τῆς συμβάσεως, γνῶσιν τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους.

Ἐὰν τοῦτο ἦτο ἀληθές, ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ θ' ἀπηλλάσσετο τῆς εὐθύνης, τῆς βαρυνούσης αὐτὴν ἕνεκα τῆς ἀποσιωπήσεως τῶν πληροφοριῶν, ἃς εἶχε περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους.

Ἄλλ' ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ ὀφείλει ν' ἀποδείξῃ τὴν γνῶσιν ταύτην τοῦ Magnac, ὁ Magnac δὲ διαρρήδην ἀρνεῖται αὐτήν.

Ἄπλαϊ δ' ὑποθέσεις καὶ βεβιασμένα συμπεράσματα, οἷα ποιῆται ἡ γνωμοδότησις τοῦ Κοντογούρη, δὲν ἀρκοῦσι πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἀποδείξεως ταύτης. Κατὰ τὴν ἐν τῇ γνωμοδοτήσει δηλ. ἐκείνην ἰδέαν, ἡ γνῶσις τοῦ Magnac ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἄρθρ. 4ῦ τῆς συμβάσεως τοῦ 1879, δι' οὗ προσδιορίζεται αὐξήσις τοῦ ὄλου τιμῆματος τῆς ἀποκοπῆς, ἐν ᾗ περιπτώσει ἀπαντηθῶσι συνεχεῖς βράχοι ἢ τόφος ἢ συμπαγῆς πηλώδης γῆ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς λεκάνης.

Καὶ βεβαίως ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ πηλοῦ! ἀλλ' οὐχ' ἦττον καὶ περὶ συνεχῶν λίθων καὶ τόφου. Οὐδὲως πρόκειται ὅμως ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ περὶ τῆς θέσεως, ἐνθα ἔμελλε νὰ κατασκευασθῇ ὁ ἐξωτερικὸς κυματοθραύστης εἰς βάθος 17 μέτρων, ἀλλὰ περὶ ἄλλης θέσεως τοῦ λιμένος, ἥτοι περὶ τῆς παρὰ τὴν ὄχθην λεκάνης, ἐνθα ἡ ἀνασκαφὴ ἔμελλε νὰ γίνῃ εἰς βάθος 6 μέτρων ὑπὸ τὸ ὕδωρ. Πρὸς τούτοις δ' εἶναι προφανές ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦτο ἔχει μὲν ὑπ' ὄψιν νεξάιρεσιν, ἀλλὰ μόνον ὡς δυνατὴν

ἐξ ἄλλου δὲ ἔχει κατὰ νοῦν μικρὰς ποσότητας, ὧν μάλιστα ὁ ἐλάχιστος ὅρος ἐξέτι-
μήθη εἰς 1,500 μέτρα, ἐνῶ ἡ ὅλη ἔκτασις τῆς ἀνασκαφῆς ἀνέρχεται εἰς 200,000
κυβικά μέτρα καὶ πλέον. Ἐπομένως τὸ ἄρθρον τοῦτο κατὰ τε τὸ περιεχόμενον αὐ-
τοῦ καὶ τὴν ἔκφρασιν ἐμφαίνει ἀκριβῶς, ὅτι τὸ ἔδαφος ἐν ὅλῳ συνίσταται οὐχὶ ἐκ
συνεχῶν βράχων καὶ πηλοῦ, ἀλλ' ἐξ ἄμμου καὶ χάλικος.

Ἐκ τούτων ἔπεται ὅτι εἶναι ὅλως βεβιασμένον καὶ οὐδὲ ὅλως πειστικὸν νὰ συμπε-
ράνωμεν, ὅτι ὁ Magnac ὤφειλε νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τοῦ ἀρθρου 43, ὅτι τὸ ἔδαφος ἐν
τῇ θέσει τῆς κατασκευῆς τοῦ κυματοθραύστου ἦν πηλωδές.

Πῶς ἐξ ἄλλου θὰ ἐξηγήσωμεν ὅτι ἐν ᾧ ὁ Magnac ἐγίνωσκε τὸ ἐπισφαλές τοῦ
πυθμένους τοῦ κυματοθραύστου, ἐν τούτοις κατηνάλωσεν ὑπὲρ τοῦ ἔργου τούτου τῶν
Δαναίδων ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον;

Δ'. Ἐκτασις τῆς ἀποζημιώσεως.

XVI

Ὅπουδῆποτε καὶ ἂν στηριξώμεν τὴν εὐθύνην τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς, εἴτε δηλ.
διότι παρέστησε κατὰ τὴν σύναψιν τῆς συμβάσεως ψευδῆ γεγονότα ὡς ἀληθῆ εἴτε
διότι ἐναντίον τῆς bona fides ἀπέκρυψε τῷ ἐργολάβῳ σπουδαῖα περιστατικά, σχε-
τιζόμενα πρὸς τὸ ἔδαφος καὶ γνωστὰ αὐτῇ, εἴτε τέλος διότι, ὡς ὀφόμεθα παρακα-
τιόντες (XXV), ὑπέδειξε θέσιν πρὸς κατασκευὴν τοῦ κυματοθραύστου μὴ ἀνταπο-
κρινομένην τῇ συμβάσει, ἐν ἀπάσαις ταῖς περιπτώσεσι ταύταις ὑπάρχει βαρεῖα
ραθυμία. Ὅθεν ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ ὀφείλει ν' ἀνορθώσῃ πᾶσαν ζημίαν, πηγάσασαν
ἐκ τοῦ πταισματος αὐτῆς τούτου.

Τὴν δὲ ζημίαν ἐνταῦθα ληπτέον ὑπὸ τὴν εὐρεῖαν σημασίαν, δηλαδὴ ὅτι συνίστα-
ται οὐ μόνον ἐν τῇ ἀπωλείᾳ ἀντικειμένων τῆς περιουσίας τοῦ ζημιουμένου — da-
mnum emergens—, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ματαιώσει μέλλοντος κέρδους—lucrum ces-
sans—. L. 13 pr. D. ratam rem 46. 8.. competit in quantum meam in-
terfuit id est quantum mihi abest quantumque lucrari potui. — l. 33 D.
loc. 19. 2.

Ἡ ὑποχρέωσις πρὸς ἀποζημιώσιν ἤρτηται ἀπὸ τῆς αἰτιότητος μεταξὺ πταισμα-
τος καὶ βλάβης. Δὲν εἶναι δὲ ἀπαπόφευκτον νὰ ἡ ἡ αἰτιότης αὕτη ἄμεσος— ἄμετος
βλάβη—, διότι ἀρκεῖ ἡ ἐκ πταισματος πρᾶξις ἢ παράλειψις νὰ προὔξενῃσιν τὴν ἐν
λόγῳ ζημίαν καὶ διὰ τῆς παρεμπτώσεως ἄλλων γεγονότων—ἔμμεσος βλάβη—.

l. 13 pr. D. de act. emp. vend. 19. 1, l. 1. § 1 D loc. 19. 2.

Ἐπανορθωτέα δ' ἐστὶν οὐχὶ μόνον ἡ ὡς ἀναπόφευκτος συνέπεια τοῦ ἐπιζημιού
γεγονότος ἐπερχομένη ζημία, οὐδ' ἀπαιτεῖται νὰ δύναται νὰ προβλεφθῇ ἐκ τῶν
προτέρων ἡ ἔκτασις τῆς ζημίας. Ταῦτα δ' ἰσχύουσιν ἰδίως ἐπὶ δόλου καὶ βαρείας
ραθυμίας.

Dernburg τόμ. Β § 45.—

XVII.

Ἐκ τῶν μνημονευθεισῶν ἀρχῶν, αἵτινες κατὰ βάσιν τὴν αὐτῶν ἀναγνωρίζονται ὑπὸ πάντων τῶν συγγραφέων, ἐξάγεται ἡ λύσις τῶν καθ' ἕκαστον ζητημάτων, ἀτινα φύονται ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑποχρέωσιν τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ νὰ ἀποζημιώσῃ τὸν ἐργολάβον Magnac.

Ἐν τῇ λύσει ταύτῃ δέον νὰ ὀρμηθῶμεν ἀπὸ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ὁ Magnac δὲν ἐξακολουθεῖ τὰς ἐργασίας καὶ ὅτι λύεται ἡ σύμβασις, διότι τὰ ἔργα δὲν δύνανται νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἢ μόνον ἐπὶ νέα συμφωνίᾳ.

Ἄναμφιδόλως τοιαύτη νέα συμφωνία ἐγκτεταται ἐν τῷ συμφέροντι ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ εἶναι ἡ μάλιστα ἐπιθυμητὴ λύσις, πρὸ πάντων ὑπὲρ τῶν δημοσίων συμφερόντων. Τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἀπόκειται μὲν τῇ ἐλευθερίᾳ τῶν μερῶν βουλήσει· οὐχ' ἦττον φυσικῶ τῷ λόγῳ σπουδαίαν κέκτηται σημασίαν ἐπὶ τῆς συνάψεως αὐτῆς ἡ νόμιμος ἔκτασις τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἐργολάβου ἐν περιπτώσει λύσεως τῆς πρώτης συμβάσεως.

Καὶ α') πρὸ παντὸς ὀφείλεται τῷ ἐργολάβῳ ἀποζημιώσις διὰ τὰ πράγματι καταβληθέντα ὑλικὰ καὶ τὰς ἐκτελεσθείσας ἐργασίας ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κυματοθραύστῃ, ἰδίᾳ δὲ διὰ τοὺς μεγάλους ὀγκολίθους, οὓς ὁ ἐργολάβος μετεχειρίσθη πέραν τῆς ἐν τῷ ἄρθρῳ 9 τῆς συμβάσεως ὀριζομένης ἀναλογίας.

Κατὰ τούτων δὲν δυνάμεθα ν' ἀντιτάξωμεν τὴν διάταξιν τοῦ ἄρθρου 9, καθ' ἣν ὁ ἐργολάβος οὐδεμίαν ἀξίωσιν δύναται νὰ ἐγείρῃ περὶ αὐξήσεως τοῦ τιμήματος τῶν ὑλικῶν, ἐὰν μεταχειρισθῇ μείζον ποσὸν χονδροῦ ὑλικοῦ καὶ ὀλιγώτερον λεπτοῦ τῆς ἐν τῷ ἄρθρῳ 9 ὀριζομένης ἀναλογίας.

Διότι ἡ ἀναλογία αὕτη ὄριστα ἐπὶ τῇ προϋποθέσει, ὅτι συμφώνως ταῖς ἐν τῇ συμβάσει πληροφορίαις τὸ στερεὸν ἔδαφος εὐρίσκεται 17 μέτρα κατὰ μέσον ὄρον ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Ἡ ρήτρα ἄρχ τοῦ ἄρθρου 9 καθίσταται ἀναγκαίως ἀνεφάρμοστος, ἐὰν ἡ ἐν τῇ συμβάσει πληροφορία αὕτη εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ἐὰν κατ' ἀκολουθίαν ἡ μείζων ἀνάγκη ὀγκολίθων προῆλθεν ἐκ τῆς ἐκτελέσεως ἔργου οὐχὶ κατὰ τὸ σχέδιον Pascal, ἀλλ' ἄλλου ὄλως διαφόρου, ἐπιβληθέντος ὑπὸ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους. Ἐκ δὲ τῆς ἐκθέσεως τῆς πρώτης τεχνικῆς ἐπιτροπείας προκύπτει ὅτι πράγματι συμβαίνει τοῦτο.

β') πρὸς κατασκευὴν τῶν λιμενικῶν ἔργων ἦτο κατὰ τὴν σύμβασιν ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως λατομείου, τῆς κατασκευῆς ἀποβάθρας καὶ ἄλλων τινῶν ἔργων.

Ἡ ἐργολαβία λοιπὸν ἐρωτᾶ, ἂν δικαιούται εἰς ἀποζημιώσιν καὶ διὰ πάσας τὰς δαπάνας ταύτας.

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπαντῶμεν ὅτι ἡ ἐργολαβία οὐδὲν δύναται ν' ἀπαιτήσῃ μέχρι τοῦ μέτρου, καθ' ὃ ἐκαρπώθη τὰ ἔργα ταῦτα, διότι ἡ ἀναλογουσα εἰς τὸ μέ-

πρόν τοῦτο ἀποζημίωσις περιέχεται ἐν τῷ καταβληθησομένῳ αὐτῷ τιμῆματι τῶν ὑπ' αὐτῆς χορηγηθέντων ὑλικῶν.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ δαπάνη τῶν προειρημένων προπαρασκευαστικῶν ἔργων ἐμελλε νὰ καλυφθῆ οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ προϊόντος τοῦ ἤδη χρησιμοποιηθέντος ὑλικοῦ, ἀλλ' ἐκ ποσοῦ μείζονος, ὀφείλεται καὶ ἀποζημίωσις ἀνάλογος πρὸς τὸ ὑπολειπόμενον ποσόν.

XVIII

Περαιτέρω ἐγείρεται τὸ ζήτημα, ἐὰν ἡ ἐργολαβία δικαιοῦται εἰς ἀποζημίωσιν, ἕνεκα τῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν.

Ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ συμφωνοῦμεν πρὸς τὴν γνώμην τῶν ἐμπειροτεχνῶν Quellenc καὶ Bömches, τὴν ἀναγεγραμμένην ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς δευτέρας τεχνικῆς ἐπιτροπείας τοῦ Ἰουλίου 1887. Οἱ εἰδήμονες οὗτοι ἀποφαινόμενοι ὡς ἑξῆς.

Ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν διήρκεσεν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Φεβρουαρίου 1883 μέχρις Ἀπριλίου 1885. Ἐν τῇ πραγματικότητι ὅμως ἡ διακοπὴ αὕτη διήρκεσεν εἴκοσιν ὀκτῶ μηνῶν, διότι καίτοι ἡ προσωρινὴ σύμβασις περὶ τῆς ἐπανκλήψεως τῶν ἐργασιῶν ἦν τελεία ἤδη ἀπὸ τῆς 22 Μαρτίου 1885, ἡ ἀναδιοργάνωσις οὐχ ἦττον τῶν συνεργειῶν μόλις ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου εἶχε συντελεσθῆ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ καταβύθισις λίθων.

Ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν, παρατηροῦσι δικαίως οἱ εἰδήμονες, προεκλήθη ἐκ τῆς ἐπιμόνου ἀρνήσεως τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς, τοῦ νὰ ἐξετάσῃ τὰς ἐπανειλημμένως ὑποβληθείσας αἰτήσεις τῆς ἐργολαβίας. Ὑπῆρξε δὲ τὸ ἀναπόδραστον ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ ἐργολάβου, εἰς ὃν ἡ ἐπιτροπὴ, προσκολλημένη στενωῶς εἰς τὸ γράμμα τοῦ ἄρθ. 25 τῆς συμβάσεως, δὲν κατέβαλλε δόσεις ἀπέναντι τοῦ συμπεφωνημένου τιμήματος, ἀναλόγως τῆς προόδου τῶν ἔργων.

Ἡ διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν, ἐξακολουθοῦσι προσέτι οἱ εἰδήμονες, παρετάθη ὑπερμέτρως ἐκ τῆς ἀκατανόητου βραδύτητος τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς, ἥτις τὸ μὲν μόλις περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου 1883 προὐκάλεσε τὸν διορισμὸν τῆς πρώτης τεχνικῆς ἐπιτροπείας, τὸ δὲ μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπιτροπείας ταύτης ὑπῆρξεν ὑπαίτιος τῆς παρελεύσεως 9 ὀλοκλήρων μηνῶν, μέχρις οὗ προβῆ εἰς ὀριστικὴν ἀπόφασιν ἐπὶ τῶν ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ προτάσεων.

Ἐἴπομεν ἤδη ἐν τῇ προεισαγωγικῇ ἀφηγήσει τῶν πραγματικῶν περιστατικῶν, ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς ἐργολαβίας ἦν τῇ 31 Ἰανουαρίου 1883 ἡ ἑξῆς: αἱ μὲν δαπάναι αὐτῆς ἀνῆρχοντο εἰς 2,295,587 φράγκων, τὰ δ' ἔσοδα εἰς 1,021,833 φρ., ἥτοι ἡ ἐργολαβία εὕρισκετο εἰς ἔλλειμμα 1,273,754 φρ.

Κατὰ δὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν μηχανικῶν Quellenc καὶ Bömches αἱ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τετελεσμένα ἤδη ἐπὶ τοῦ κυματοθραύστου ἐργασίαι ἀνῆρχοντο, λαμβανομένου ὡς βάσεως τοῦ σχεδίου Σκαλιστήρη, εἰς 1,126,289 φρ., ἐν ᾧ οἱ ἐργολάβοι εἶχον λάβει ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἔργα ταῦτα μόνον φρ. 313,248.

“Ὅπως δ' ἐννοήσωμεν τὴν διαγωγὴν τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς, τὴν ἀγαγοῦσαν εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, δεόν νὰ ἀνκνησθῶμεν, ὅτι κατὰ τὸ ἄρθρ. 25 τῆς συμβάσεως αἱ χρηματικαὶ δόσεις γίνονται ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῶν τετελεσμένων μέτρων τῆς ἐπὶ τοῦ κυματοθραύστου ἐργασίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀκαταπαύστως ἐξηκολούθουν αἱ κατακαθίσεις, διαρκῶς ἀνεβάλλετο καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου, οὗ ἕνεκα ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ οὐδεμίαν κατέβαλλε δόσιν. Οὕτως ὥστε ὁ ἐργολάβος τὴν 31 Ἰανουαρίου εἶχε λαμβάνειν ἀπέναντι τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κυματοθραύστῳ γενομένων ἔργων δόσεις ἐν ὄλῳ φρ. 813,001. ⁴³/₁₀₀.”

Ἡ δὲ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ, χωρὶς ν' ἀναλογισθῇ ὅτι αὐτὴ φέρει τὴν εὐθύνην τῆς τοιαύτης καταστάσεως ἕνεκα τῶν ψευδῶν παραστάσεων τῆς καὶ τῆς ἀποσιωπήσεως τῶν πληροφοριῶν, ἃς κατεῖχεν, ἀπέκρουσεν, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐγγράφων τῶν μνημονευομένων ἐν τῷ ἀνωτέρῳ «ἱστορικῷ», τὰς αἰτήσεις τοῦ ἐργολάβου, καίτοι οὗτος ἐπανειλημμένως ἐγνωστοποίησεν αὐτῇ τὴν ἐπελθοῦσαν ἀνάγκην διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν καὶ καθίστα αὐτὴν ρητῶς ὑπερήμερον.

Ἐνεκα δὲ τῆς ὑπερημερίας ταύτης ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ ὀφείλει νὰ ἐπανορθώσῃ, τὰς χρηματικὰς ζημίας, ἃς ὑπέστη ὁ ἐργολάβος ἐκ τῆς ἀναγκαστικῆς διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν.

Τοιαῦτα δ' εἰσι τοῦτο μὲν αἱ ἄμεσοι ἀπώλειαι, ἃς ἡ ἐργολαβία ὑφίστατο, διαρκούσης τῆς διακοπῆς, τοῦτο δ' οὐχ ἦττον καὶ ἡ ἀποζημίωσις διὰ τὴν βλάβην, ἣν τὸ ὑλικὸν τῆς ἐταιρίας ὑπέστη εἰς μέγιστον βαθμὸν, μένον ἐν ἀχρηστία.

Αἱ ἀρχαί, ἃς ἠκολούθησαν οἱ εἰδήμονες *Quellenec* καὶ *Bömches* εἰσὶ σύμφωνοι πρὸς τοὺς κανόνας τοῦ δικαίου· οἱ δὲ κατ' ἰδίαν λόγοι, ὧν ἕνεκα τὸ ποσὸν τῆς ἀποζημιώσεως ταύτης ἀνέρχεται εἰς 588 χιλ. φρ., δὲν ἐπιδέχονται νομικόν, ἀλλὰ μόνον τεχνικὸν ἔλεγχον.

XIX.

Κατὰ τὸ 28 ἄρθρον τῆς συμβάσεως τοῦ 1879 αἱ πληρωμαὶ τοῦ ἐργολάβου δεόν νὰ γίνωνται 35 % μὲν εἰς τριῶν ἡμερῶν ὄψεως συναλλάγματα ἐπὶ πρώτης τάξεως τραπεζικῶν οἴκων ἐν Παρισίοις ἢ Μασσαλία, 65 % δ' εἰς γραμμάτια τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δ' ἐπιτροπὴ ἐπιφυλάσσεται πρὸς τοῦτοις, ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ, τὸ δικαίωμα νὰ ἀντικαθιστᾷ τὰς συναλλαγματικὰς διὰ γραμματίων τῆς Τραπεζῆς συμπληροῦσα τὴν ἐκ τῆς ἀγοραίας αὐτῶν ἀξίας προκύπτουσαν διαφορὰν.

Ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ ἐξετέλεσεν ἄχρι τοῦδε τὰς πληρωμὰς δι' ἐνταλμάτων, ὑποκειμένων εἰς χαρτόσημον, κατ' ἀρχὰς μὲν ἀσήμαντον, ἀλλὰ κατόπιν διὰ τοῦ νόμου τῆς 24 Ἰουλίου σπουδαίως αὐξηθέν.

Ὁ δ' ἐργολάβος, παρὰ τὰς διαμαρτυρίας του, ἠναγκάσθη νὰ ὑποβληθῇ ἄχρι τοῦδε εἰς τὸ χαρτόσημον τοῦτο, ἐξ οὗ, κατὰ τοὺς λόγους του, ἐπῆλθε σπουδαία ἐλάττωσις τῶν διδομένων αὐτῷ ποσῶν· ἐπομένως ἀξιοῖ ἀποζημίωσιν καὶ διὰ τὰς δαπάνας ταύτας τοῦ χαρτοσήμου.

Ἡ πορεία αὕτη τῆς ἐπιτροπῆς οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον δύναται νὰ δικαιολογηθῆ νομικῶς, διότι κατὰ τὴν σύμβασιν ὑπεχρεοῦτο εἰς πληρωμὴν τοῖς μετρητοῖς καὶ τοιαύτην ἐδικαιοῦτο ν' ἀπαιτήσῃ ὁ ἐργολάβος, δυνάμενος ν' ἀποκρούσῃ τὴν δι' ἐνταλμάτων. Ἐν τούτοις δεχόμενος τὴν τοιαύτην πληρωμὴν, ἐδικαιοῦτο ν' ἀπαιτήσῃ νὰ λάβῃ καὶ δι' αὐτῆς πλήρως τὸ ποσόν, ὅπερ ἤθελε λάβῃ διὰ πληρωμῆς τοῖς μετρητοῖς καὶ ἐπομένως νὰ φέρῃ ἢ ἐπιτροπὴ εἰς βᾶρος τῆς τὴν χαρτοσήμανσιν τῶν ἐνταλμάτων.

Ἐνεκα δὲ τῆς ἐπιφυλάξεως, ἣν ἐποίησατο ὁ ἐργολάβος, ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ ὀφείλει νὰ ἀποδώσῃ αὐτῷ νῦν τὸ ποσόν τοῦ καταβληθέντος χαρτοσήμου.

XX.

Τὰ γραμμᾶτια τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ὑφίστανται ἔκπτωσιν πολλῶ ἀνωτέραν κατὰ τὰ ἔτη 1885—1887 ἢ κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ 1879 καὶ ἐφεξῆς πενταετίαν, ἐντὸς τῆς ἡποίας ἔδει κατὰ τὴν σύμβασιν ν' ἀποπερατωθῶσι τὰ ἔργα· ἐκ τούτου ἐρωτᾷ ἡ ἐργολαβία, τίνα βρύνει ἡ διαφορά αὕτη καὶ ἀξιῶ, ὅτι δὲν φέρει αὕτη τὸ βᾶρος αὐτῆς.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐργολαβία δικαιοῦται νὰ ζητήσῃ πλήρως τὸ διαφέρον, ὀφειλομένον ν' ἀποφραθῶμεν, ὅτι τὰ ὀφειλόμενα αὐτῇ ποσὰ δέον ν' αὐξηθῶσι κατὰ ποσόν ἀνάλογον τῇ ἔκπτώσει τοῦ χαρτονομίσματος ἐν Ἑλλάδι.

XXI.

Ὁ ἐργολάβος δικαιοῦται καὶ εἰς τόκους τῶν ὀφειλομένων αὐτῷ ποσῶν, διότι ἄλλως ἢ ἀποζημίωσις δὲν ἤθελεν εἶσθαι πλήρης.

Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου, ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς καταβολὴν τόκων πηγάζει καὶ ἐκ τῆς ὑπερμερίας εἰς ἣν περιέπεσε. I. 17 § 4 D. de usuris 22. 1, Βασ. (ΚΓ'. γ'.) 17.

Τὸ δὲ μέγεθος τῶν τόκων ὀρίζεται ὑπὸ τῶν ἀρθρ. 27 τῆς συμβάσεως τοῦ 1879 καὶ 9 τῆς συμβάσεως τῆς 10/22 Μαρτίου 1885.

XXII.

Ὁ ἐργολάβος ἐρωτᾷ πρὸς τούτοις, ἐὰν λυομένης τῆς συμβάσεως, δικαιοῦται ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς νὰ λάβῃ αὕτη, ἐπὶ τῇ καταβολῇ τῆς ἀξίας του τὸ ὑλικόν ὅπερ αὐτὸς μετεκόμισεν εἰς Πάτρας ἢ κατεσκευάσεν ἐκεῖ χάριν τῆς κατασκευῆς τοῦ λιμένος.

Τοιαύτη ὑποχρέωσις τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς δὲν εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὴν νομικῶς βᾶσιμος.

Ἄλλ' ἡ ἀξία τοῦ ὑλικοῦ, ὅπερ ἡ ἐργολαβία ἐπρομηθεύθη χάριν τῆς κατασκευῆς τοῦ λιμένος, ἐλαττοῦται βεβαίως, ἐὰν μὴ ἐξακολουθήσῃ αὕτη τὰ λιμενικά

ἔργα, διότι μέρος μὲν αὐτοῦ ἀπόλλυσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον πᾶσαν ἀξίαν, μέρος δὲ πρέπει νὰ μετενεχθῆ ἀλλαχόσε.

Ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ ἐπομένως ὀφείλει ἀποζημιώσιν διὰ τὴν συνεπεία τοῦ ἀνωτέρω λόγου, ἐν περιπτώσει λύσεως τῆς συμβάσεως, ἐπελθοῦσαν ἐλάττωσιν τῆς ἀξίας τοῦ ὑλικοῦ.

XXIII.

Ἡ ἐργολαβία δικαιοῦται νὰ ζητήσῃ ἀποζημιώσιν οὐ μόνον διὰ τὴν θετικὴν βλάβην, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐκλιπὸν κέρδος, ἕνεκα τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐκτελέσεως τῆς συμβάσεως, εἰς ἣν προσῆλθε συνεπεία τῶν ψευδῶν παραστάσεων τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς. Τό γε νῦν ἔχον ὅμως δὲν ἔχομεν εἰδικὰ δεδομένα, ἀναγκαῖα, πρὸς ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τοῦ ἐκλιπόντος τούτου κέρδους.

XXIV.

Μέλη τινὰ τῆς τελευταίας τεχνικῆς ἐπιτροπείας τοῦ Ὑπουργείου φρονοῦσιν ὅτι ἐκτὸς τοῦ ποσοῦ τοῦ ὑλικοῦ τοῦ ἀνταποκρινομένου ταῖς ἐγκαρσίαις διατομαῖς τοῦ Pascal, ὁ ἐργολάβος ὀφείλει προσέτι νὰ φέρῃ τὸ βᾶρος 10 % διὰ τὰς συνήθεις κατακαθίσεις, 20 % δὲ διὰ τοὺς κινδύνους, οὓς ἀνέλαβεν· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀναπτύξεως προκύπτει ἐπαρκῶς τὸ ἐσφαλμένον τῶν ἰσχυρισμῶν τούτων.

Διότι διὰ τῆς συμβάσεως ρητῶς ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ φυσικὸς πυθμὴν εὐρίσκεται εἰς βάθος 17 μέτρων συμπεριλαμβανομένων κατακαθίσεων 1 μέτρου. Πῶς λοιπὸν νὰ ὑποχρεωθῆ ἡ ἐργολαβία καὶ εἰς 30 % κατακαθίσεως ἐπὶ πλεόν!

Οἱ εἰδήμονες ἐκεῖνοι προφανῶς στηρίζουσι τὴν γνώμην των ταύτην ἐπὶ τοῦ 23 ἄρθρου τῆς συμβάσεως· ἀλλὰ τὸ ἄρθρον 23 τίκει ὑποχρέωσιν τοῦ ἐργολάβου, ὡς ἀποχρώντως ἤδη ἀνεπτύχθη, μόνον τηρουμένων ἀκεραίων τῶν ἐν τῇ συμβάσει ἐπαγγελιῶν περὶ τοῦ πυθμένου, ἅρα μόνον διὰ μερικᾶς καὶ τυχαίας βλάβας.

Ἐνῶ δὲ τοιαῦται μερικαὶ καὶ τυχαῖαι βλάβαι δὲν συνέβησαν, ἐν τούτοις, κατὰ τοὺς εἰδήμονας ἐκείνους, πρέπει νὰ βαρυνθῆ ὁ ἐργολάβος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἄρθρου 23 διὰ τυχηρῶν ἄλλου εἴδους!

Οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι στεροῦνται σπουδαίας βάσεως καὶ εἶναι εἰς μέγιστον βαθμὸν ἀυθαίρετοι.

Ἐπὶ τέλους οἱ ἰσχυρισμοὶ οὗτοι ἔχουσι τὴν πηγὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἐσφαλμένῃ ἐκδοχῇ, καὶ ἦν τὸ ἄρθρον 23 ἀποτελεῖ τὸ μόνον οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς συμβάσεως, παρορῶνται δὲ, ἐν μοίρα ἀγνώστου τιθέμενοι, οἱ λοιποὶ ὅροι αὐτῆς, οἵτινες προσδιορίζουσιν ἀκριβέστερον τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ ἄρθρου τούτου.

Ε'. Ἐσφαλμένη ὑπόδειξις τῆς θέσεως πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἑξωτερικοῦ κυματοθραύστου.

XXV.

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῆς πρώτης τεχνικῆς ἐπιτροπείας καὶ τῆς τοῦ ἀρχιμηχανικοῦ Quellenec ἀπὸ 11/23 Ἰανουαρίου 1887 προκύπτει ὅτι ἡ θέσις, ἐφ' ἧς κατασκευάζεται ὁ ἑξωτερικὸς κυματοθραύστης, ἀπέχει σπουδαίως ἀπὸ τῆς ὀριζομένης ὑπὸ τοῦ σχεδίου Pascal καὶ ὑπὸ τῆς συμβάσεως τοῦ 1879. Ἡ διαφορὰ, ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ τῆς θέσεως τῆς διαγραφομένης ἐν τῷ σχεδίῳ Pascal καὶ τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ θέσεως, ἀνέρχεται εἰς οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν 26,05 μ. ἐνδότερον πρὸς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος ἀπέναντι τοῦ μῦλου τῶν Καλαβρύτων.

Ἡ πρώτη τεχνικὴ ἐπιτροπεῖα ἀνεκάλυψεν ἀσφαλῶς καθ' ἓν μέρος τὸν λόγον τῆς διαφορᾶς ταύτης.

Τὸ λάθος δηλ. κατὰ τὸ μέρος τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὴν διαχάραξιν τῆς θέσεως πρὸς τοποθέτησιν τοῦ κυματοθραύστου, ἐλήφθη ἐκ παρεξηγήσεως τῆς συμβάσεως τοῦ 1879 καὶ τοῦ σχεδίου Pascal ὡς ἀφετηρία 10,68 μ. ἐνδότερον πρὸς τὸ πέλαγος ἢ ὅσον ὥριζε τὸ σχέδιον Pascal.

Τοῦ δ' ὑπολοίπου τῆς διαφορᾶς τὸ αἷτιον δὲν ἐσαφηνίσθη τόσον ἐντελῶς. Δύναται μὲν πάλιν καθ' ἓν μέρος ν' ἀποδοθῆ εἰς διολισθησιν τοῦ ὅλου τοῦ κυματοθραύστου ἐν τούτοις ἀμφοτέραι, ἢ τε πρώτη καὶ ἡ δευτέρα, τεχνικαὶ ἐπιτροπεῖαι ἀπεφάναντο, ὅτι ὁ κύριος τῆς διαφορᾶς ταύτης λόγος δὲν εἶναι οὗτος, ἀλλ' ὅτι θὰ ὑπάρχη καὶ δευτέρα πλάνη συμβάσα κατὰ τὴν διαχάραξιν τῆς θέσεως.

Ἀμφοτέραι αἱ πλάναι βαρύνουσι ἀναμφιβόλως τοὺς μηχανικοὺς τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς, οἵτινες εἶχον καθήκον νὰ προσδιορίσωσι τὸ μέρος τῆς τοποθετήσεως τοῦ ἑξωτερικοῦ κυματοθραύστου.

Ἡ πρώτη τεχνικὴ ἐπιτροπεῖα παρατηρεῖ ἐν σχέσει πρὸς τὴν πρώτην τῶν δύο μνημονευθεισῶν πλάνην, ὅτι ἡ ἐργολαβία οὐδεμίαν ἀντίρρησην ἔφερε κατὰ τῆς ἐσφαλμένης ἀφετηρίας ἐν τῇ καταμετρήσει· ὅθεν «*φαίνεται*» ὅτι ἀπεδέξατο αὐτό. Ἡ ἐργολαβία ἀπ' ἐναντίας ἰσχυρίζεται, ὅτι ἠγνόει τέλος τὴν ἀνακρίθειαν τῆς ἀφετηρίας.

Ἦπερ τοῦ ἰσχυρισμοῦ δὲ τούτου τῆς ἐργολαβίας συνηγορεῖ καὶ ἡ παράδοξος σύγχισις ἰδεῶν, ἣ ἐπὶ μακρὸν ἐπικρατήσασα ἐν Πάτραις ὡς πρὸς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα. Ἔτι καὶ ἐν Μαΐῳ 1882 ὁ ἀρχιμηχανικὸς τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς Σάουροτ παρετήρει ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ του τὰ ἑξῆς : «Τὸ μέχρι τοῦδε κατασκευασμένον μέρος τοῦ κυματοθραύστου κεῖται, κατὰ τὰς καταμετρήσεις μου καὶ τὰς νεωπτάτας ἐρεῦνας μου, τὰς γενομένας πρὸ μικροῦ καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ἔτι ἐβδομάδα, ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς γραμμῆς τῆς ὀριζομένης ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τῆς συμβάσεως.»

Ἐπίσης, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐπισήμων δηλώσεων τῆς ἐργολαβίας, αὕτη ὑπετίθει εἰσέτι, καθ' ὃν χρόνον ἡ πρώτη τεχνικὴ ἐπιτροπεία ἠσχολεῖτο περὶ τὴν βάσανον τῆς ὑποθέσεως, ὅτι πρόκειται μόνον περὶ διολισθήσεως τοῦ ὄλου τοῦ κυματοθραύστου ἐπομένως λίαν βραδέως ἔλαβε γνῶσιν τῆς ἀληθοῦς τῶν πραγμάτων καταστάσεως καὶ τότε ἐποίησατο τὰς ἐπιφυλάξεις τῆς.

Τότε δὲ μόνον τὸ πολὺ ἠθέλομεν δυνηθῆ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ ἐργολάβος συνήνεσε σιωπηρῶς νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ἔργα, κατὰ τοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως, εἰς ἄλλο μέρος παρὰ τὸ δι' αὐτῆς ὠρισμένον, ἐὰν ὁ ἐργολάβος καὶ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς πλάνης καὶ μετὰ τὴν γνῶσιν αὐτῆς εἶχε πραγματικῶς ἐξυκολουθήσει τὰς ἐργασίας ἀνεπιφυλάξεως. Πράγματι ὅμως μόλις μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν ἀνεγνωρίσθη, ὅτι ἡ μετατόπισις προῆλθεν ἐκ πλάνης τῶν μηχανικῶν κατὰ τὴν ὑπόδειξιν τῆς θέσεως καὶ οὐχὶ ἐξ ἀπλῆς διολισθήσεως τοῦ κυματοθραύστου καὶ τότε εὐθὺς ἡ ἐργολαβία ἤγειρε τὰς διαμαρτυρίας αὐτῆς

Ἄρα τὰ μὲν προαπαιτούμενα σιωπηρᾶς συναινέσεως δὲν ὑπάρχουσι, ρητὴ δὲ συναινέσις δὲν ἐδόθη. Ἐκ τῆς σφαλερᾶς ὑποδείξεως τῆς θέσεως, ἐν ἣ ἔμελλε νὰ κατασκευασθῇ ὁ κυματοθραύστης λαβῶν ἀφορμὴν ὁ ἀρχιμηχανικὸς Quellenec ἐσημάτισε τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἐν ἐπιχειρήσει τοιαύτης σπουδαιότητος, ὡς ἡ προκειμένη, εἶναι ἐπάναγκες νὰ ὀργανίζηται ἡ ὑπηρεσία τῆς διευθύνσεως καὶ τῆς ἐπιβλέψεως τοιοῦτω τρόπῳ, ὥστε αἱ ἐργασίαι καὶ μεθοδικῶς νὰ γίνωνται καὶ μετ' ἀκριβείας νὰ ἐπιτηρῶνται. Μόνον δ' ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους, φρονεῖ, ἀσφκλιζέται ἡ κανονικὴ πορεία τῶν ἐργασιῶν καὶ ἀποσοβοῦνται, πρὸς ὄφελος ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων, δυσχέρεια, φιλονεικία καὶ δίκαι.

XXVI.

Αἱ καταμετρήσεις καὶ ὁ ὑπολογισμὸς τῆς θέσεως πρὸς κατασκευὴν τοῦ κυματοθραύστου ἦσαν ἔργον τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς. Οἱ δ' ἐργολάβοι, ὡς ἀκριβῶς ἀπεδείξαμεν ἀνωτέρω ἐν κεφαλ. XIII, οὐδὲν ἄλλο καθῆκον εἶχον ἢ νὰ ἐκτελέσωσι τὰς συμφωνηθείσας ἐργασίας ἐν τῷ ὑποδειχθέντι αὐτοῖς τόπῳ.

Διότι τῷ ὄντι καὶ κατὰ τοὺς ρητοὺς ὅρους τῆς συμβάσεως ἐν ἀρθρ. 15 ὄφειλον νὰ ὑπακούωσι ταῖς διαταγαῖς τῶν μηχανικῶν τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς. Θὰ ἦτο βεβαίως δι' αὐτοὺς ὠφέλιμον νὰ ἐξελέγχωσιν ἀκριβῶς τοὺς μηχανικοὺς τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς κατὰ τὰς καταμετρήσεις αὐτῶν.

Ἄλλ' ἐπίσης βεβαίως ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ δὲν δύναται νὰ μεμφθῇ αὐτοὺς διὰ τὴν παράλειψιν τοῦ τοιοῦτου ἐλέγχου.

Ἡ ἐργολαβία δὲν εἶναι δυνατὸν, φυσικῶ τῷ λόγῳ, νὰ ὑποκύψῃ εἰς ζημίαις, πηγαζούσας ἐκ τῆς ἐλαττωματικῆς ὀργανώσεως τῆς διευθύνσεως ἐν τῷ λιμένι Πατρῶν. Ὅθεν αὐτονόητον εἶναι πρὸ παντός, ὅτι ἡ ἐργολαβία δικαιούται ν' ἀπαιτήσῃ ἀποζημίωσιν, ἀνάλογον πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ ποσοῦ ὑλικοῦ καὶ ἐργασίας, τὴν προ-

ελθοῦσαν ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ὑποδείξεως τοῦ μέρους, ἔνθα ἔμελλε νὰ τοποθετηθῇ ὁ κυματοθραύστης. Τὰ ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ταύτης ὑποδείξεως ὁμῶς πηγάζοντα δικαιώματα αὐτῆς εἰσὶ πολὺ εὐρύτερα.

Διότι κυματοθραύστης, κείμενος πολλῶ ἐνδότερον εἰς τὸ πέλαγος ἢ ὅσον προέβλεπε τὸ σχέδιον Pascal, δὲν εἶναι ὁ κυματοθραύστης τῆς συμβάσεως τοῦ 1879, ἥτις ἐπέβαλε τὴν κατασκευὴν κατὰ τὸ σχέδιον καὶ τὰς ἐγκαρσίας διατομὰς τοῦ Pascal. Τὸ μέγεθος δὲ τῆς σπουδαιότητος τῆς μετατοπίσεως ταύτης καταδεικνύεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἐκ τῆς ἀνάγκης, εἰς ἣν περιέστη ἡ ἐργολαβία νὰ μεταχειρισθῇ πλείοτερον ὕλικόν καὶ μείζονα ἐργασίαν καὶ νὰ δαπανήσῃ πρὸς τοῦτο 400 χιλ. φρ. τοῦλάχιστον ἐπὶ πλέον, κατὰ τοὺς τῶν μηχανικῶν Quellenec Bömches καὶ ὑπολογισμούς. Καὶ ὡς πρὸς τοὺς ὑπολογισμούς δὲ τούτους μάλιστα παρατηρητέον, ὅτι συνεπεία τῆς δευτέρας πλάνης ἐλήφθη ὡς βάσις αὐτῶν μετατόπισις τοῦ κυματοθραύστου μόνον ἐκ 14 περίπου μέτρων.

Ἄλλ' ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης εἶναι ὅλως διάφορος ἐν ἀποστάσει 14 μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐν ἀποστάσει 26 μ. Τὸ βάθος αὐξάνει περίπου κατὰ 1,50 μ. ἔνεκα τῆς ἀποτόμου κλίσεως τοῦ ἐδάφους πρὸς τὸ μέρος τοῦ πελάγους. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ὑπολογίσῃ τὴν ἔκτασιν τῶν συνεπειῶν τῆς ἐσφαλμένης ταύτης ὑποδείξεως προκειμένου περὶ ἐδάφους, ὅπερ ἀρχικῶς μὲν δύναται νὰ ἀντίσχη εἰς κυματοθραύστην ὕψους μέχρι 10—12 μ. εἶτα δὲ, ἐφ' ὅσον τὸ βάρος αὐξάνει, ὑποχωρεῖ κατ' ἀναλογίαν ταχέως αὐξοῦσαν.

Ἐπομένως τὸ ἐκτελεσθὲν ἔργον εἶναι ὅλως διάφορον τοῦ συμφωνηθέντος.

Ἡ δ' ἐργολαβία προφανῶς δὲν εἶναι ὑπόχρεως νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν κατασκευὴν κυματοθραύστου, ἀποτελοῦντος ἔργον ἐξ ὀλοκλήρου διάφορον τοῦ ὑπὸ τῆς συμβάσεως ὀριζομένου. Πλὴν τούτου δὲ δύναται καὶ νὰ ἀπαιτήσῃ πλήρη ἀνόρθωσιν τῆς ζημίας, ἣν ὑπέστη διὰ τὴν ὑπόδειξιν ἐσφαλμένης θέσεως τοῦ κατασκευαστέου κυματοθραύστου. Διότι ἐν τῇ ἐσφαλμένῃ ταύτῃ ὑποδείξει ὑπάρχει ἀναμφιβόλως βαρὺ πταῖσμα τῶν ὑπὸ τῆς λιμενικῆς ἐπιτροπῆς ἐντεταλμένων τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐπιχειρήσεως, δι' ὧν τὰς πράξεις αὐτὴ εὐθύνεται.

Ζ'. Συμπεράσματα.

Ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε εἰρημένων ἐξάγονται τὰ ἐξῆς συμπεράσματα :

I. Ἡ ἐργολαβία Magnac δὲν εἶναι ὑπόχρεως νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐργασίας τοῦ ἐξωτερικοῦ κυματοθραύστου, ἀλλὰ δύναται νὰ λύσῃ τὴν σύμβασιν, διότι αἱ ἐργασίαι ἐπὶ τοῦ κυματοθραύστου ἐκείνου εἰσὶ ὅλως διάφοροι τῶν ὧν τὴν ἐκτέλεσιν διὰ τῆς συμβάσεως ἀνέλαβε. Τοῦτο δὲ ἀφ' ἐνός μὲν, διότι ὁ πυθμὴν τῆς θαλάσσης δὲν ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἐν τῇ συμβάσει βεβαιουμένου στερεοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 17 μ., ἀφ' ἑτέρου δὲ προσέτι, διότι ἡ κατασκευὴ τοῦ κυματοθραύστου μετετοπίσθη εἰς ἄλλο μέρος παρὰ τὸ διὰ τῆς συμβάσεως ὀριζόμενον.

II. Ὁ ἐργολάβος δικαιούται εἰς πλήρη ἀποζημίωσιν καὶ δὴ διὰ τε τὴν θετικὴν ζημίαν καὶ τὸ ἐκλιπὸν κέρδος, διότι

α') Αἰ ἐπαγγελίαι, ἃς ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ ἐποίησατο ἐν τῇ συμβάσει τοῦ 1879, περὶ ὑπάρξεως στερεοῦ ἐδάφους εἰς βάθος 17 μέτρων ἦσαν ἐσφαλμένα,

β') διότι ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ, ἐν ᾧ κατεῖχε πρὸ τῆς συνάψεως τῆς συμβάσεως πληροφορίας περὶ τοῦ πυθμένος τῆς θαλάσσης, αἵτινες ἀπεδείκνυον ὅτι αἱ προϋποθέσεις τοῦ ἐν τῇ συμβάσει σχεδίου ἦσαν ἀνακριβεῖς, δὲν κατέστησε τὰς πληροφορίας ταύτας γνωστὰς τῷ ἐργολάβῳ πρὸ τῆς συνάψεως τῆς συμβάσεως,

γ') τελευταῖον καὶ διότι ἡ λιμενικὴ ἐπιτροπὴ ὤρισε τῇ ἐργολαβίᾳ θέσιν διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ κυματοθραύστου, μὴ ἀνταποκρινομένην τῇ συμβάσει καὶ κειμένην περὶ τὰ 26 μ. ἀπωτέρω πρὸς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος, χωρὶς νὰ συνεννοηθῇ προηγουμένως περὶ τούτου μετὰ τοῦ ἐργολάβου καὶ χωρὶς νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀπὸ τῆς συμβάσεως παρέκκλισιν ταύτην.

Ἐν Βερολίῳ τῇ 29 Αὐγούστου 1887.

Dr HEINRICH DERNBURG

Τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Νομικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Βερολίνου
καὶ νομικὸς μυστικοσύμβουλος.

